

The Hague Centre
for Strategic Studies

Strategische Monitor Politie 2026

Weerbare rechtsorde in onzekere tijden

Gerben Bakker en Frank Bekkers

Februari 2026

Strategische Monitor Politie 2026

Weerbare rechtsorde in onzekere tijden

Auteurs:

Gerben Bakker en Frank Bekkers

Met bijdragen van:

Pieter Bindt, Tom Driessen, Jesse Kommandeur,
Thijs van Aken, Rens van Dam, Emma Bokel,
Hans Horan en Paul Sinning

Cover foto gemaakt met Canva Magic Media.

Februari 2026

De Strategische Monitor Politie is opgesteld in opdracht van de Directie Strategie van de Korpsleiding Nederlandse politie, als onderdeel van een meerjarig onderzoeksprogramma dat in opdracht van de Nederlandse politie door HCSS wordt uitgevoerd. Dit programma duidt actuele en mogelijke toekomstige ontwikkelingen in de internationale en maatschappelijke omgeving van belang voor de positie, rollen en taken van de politie; en heeft zo een signalerende en agenderende functie ten behoeve van de strategievorming van de Nederlandse politie.

© *The Hague* Centre for Strategic Studies behoudt zich alle rechten voor. Geen enkel onderdeel van dit rapport mag gereproduceerd of gepubliceerd worden in welke vorm dan ook, in print, microfilm, fotografie, of op enig andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van HCSS. De rechten van alle foto's zijn voorbehouden aan hun respectievelijke eigenaars.

Inhoudsopgave

	Take-aways	IV
1.	Inleiding	1
1.1.	De Strategische Monitor Politie	1
1.2.	Deel van een groter geheel	2
1.3.	Sleutelconcepten	4
1.4.	Kennis en instrumentatie	6
1.5.	Leeswijzer	7
2.	Beeld systemische druk	8
2.1.	Known knowns – onderkende en begrepen drukfactoren	8
2.2.	Known unknowns – onderkende, (nog) onbegrepen drukfactoren	11
2.3.	Unknown knowns – niet-onderkende maar begrepen drukfactoren	14
2.4.	Unknown unknowns – niet-onderkende én onbegrepen drukfactoren	16
3.	Beeld maatschappelijke stabiliteit	17
3.1.	Eroderende krachten op de rechtsorde houden aan	18
3.2.	De ongezellige samenleving: polarisatie houdt aan, evenals de zorg daarover	23
3.3.	Verhuftering: normvervaging drijft de hang naar gezag en morele ankers	26
3.4.	Een vreemde in het eigen digitale huis?	30
3.5.	Geweld en haat normaliseren vanuit online extremistische netwerken	34
3.6.	Ondermijning: internationale ketens drijven lokale exploitatie	37
4.	Weerbare rechtsorde	42
4.1.	Institutioneel weerbare rechtsorde	42
4.2.	Sociaal weerbare rechtsorde	44
4.3.	Digitaal weerbare rechtsorde	46
5.	Slotbeschouwing	48

Take-aways

Onzekere tijden in Europa vragen om strategisch gefundeerd politiewerk. Machtspolitiek is terug en werkt door in Nederland. Buitenlandse inmenging beïnvloedt debat, verkiezingen en vertrouwen. Wat elders gebeurt landt snel in Nederlandse online netwerken en op straat. De grens tussen binnen en buiten vervaagt. Praktisch betekent dit: bouw vaste geopolitieke duiding in de intelligencecyclus; leg structurele lijnen met AIVD, MIVD en NCTV; train basis-teams op hybride signalen; en maak snelle escalatieroutes voor vermoedens van statelijke inmenging.

De ‘ongezellige samenleving’ blijft het primaire werkveld. Normvervaging, polarisatie en laag vertrouwen in overheid drukken op gezagsacceptatie. Veel frictie is niet strafbaar, maar wel destabiliserend. De politie staat vaker midden in morele conflicten. Praktisch betekent dit: investeer in wijk nabijheid en voorspelbaar optreden; maak heldere keuzes wat wel en niet politiewerk is; werk met gemeenten aan één lijn in communicatie en handhaving; en train op de-escalatie in situaties met hoge morele lading.

Actiebereidheid en polycrisis-capaciteit worden kerncompetenties. Incidenten komen vaker in clusters. Dreigingen stapelen en cascaderen. De politie moet sneller kunnen schakelen tussen taken. Dat vraagt meer dan klassieke routines. Praktisch betekent dit: bouw een vaste polycrisis-planningcel; oefen meervoudige scenario's met ketenpartners; maak flexibele capaciteitsbuffers; en verbeter besluitvorming onder tijdsdruk met duidelijke mandaten en vooraf afgesproken opschalingscriteria.

De politie moet zichtbaar de rechtsorde belichamen. Zwijgen werkt niet meer in een landschap vol anti-institutionele frames. Uitlegbaarheid wordt onderdeel van gezag. De politie moet kunnen uitleggen waarom grenzen bestaan en hoe procedures beschermen. Praktisch betekent dit: train leiding en woordvoering in normatieve uitleg; ontwikkel korte publieksboodschappen per type inzet; organiseer lokale dialoogmomenten na spanningsincidenten en borg dat communicatie en operatie één verhaal vertellen.

Weerbaarheid begint ook binnenshuis. Anti-institutionele sentimenten kunnen in elke organisatie voorkomen. Dat is ongemakkelijk maar reëel. Het ondermijnt legitimiteit en operationele veiligheid. Praktisch betekent dit: versterk screening en integriteitsmonitoring; maak meldroutes veilig en bekend; oefen teams in professionele tegenspraak; en ontwikkel protocollen voor ideologische normoverschrijding die juridisch houdbaar en consistent toepasbaar zijn.

Anticipeer op meer operationele rollen rond statelijke dreigingen. Politiewerk raakt vaker aan sabotage, spionage, beïnvloeding en vitale infrastructuur. Ook transnationale netwerken mengen criminaliteit met geopolitiek. Praktisch betekent dit: versterk attributie- en forensische capaciteit; bouw taal- en cultuurexpertise; ontwikkel juridische handelingskaders voor het grijze gebied tussen opsporing en nationale veiligheid; en maak met gemeenten en vitale partijen standaardprocedures voor verdachte incidenten.

Continuïteit van de politie is continuïteit van de rechtsorde. Als de politie uitvalt, faalt de staat. Verstoring moet uitgangspunt worden, niet uitzondering. Redundantie is noodzakelijk. Praktisch betekent dit: reduceer enkelvoudige faalpunten in IT en meldkamers; bouw back-upcommunicatie en noodprocessen; oefen werken met uitval van systemen en personeel; en positioneer materieel en mensen regionaal zodat gebieden zelfstandig kunnen blijven functioneren.

Digitaal werken moet in het DNA van de hele organisatie verankerd worden. Bijna elk delict en elke ordeverstoring heeft een digitaal voortraject. Digitale capaciteit is geen bijzaak van specialisten. Het is basisvakmanschap. Praktisch betekent dit: geef iedere rechercheur digitale forensics-basis en iedere wijkagent OSINT-basis; koppel cyberexperts aan basisteams; en richt de informatievoorziening zo in dat digitale signalen snel landelijk én lokaal kunnen worden geduid.

Digitale soevereiniteit is een operationele randvoorwaarde. Afhankelijkheden van buitenlandse leveranciers en commerciële platforms zijn strategische kwetsbaarheden. Tegelijk is zelf bouwen complex. Het vraagt keuzes en governance. Praktisch betekent dit: breng kritieke ketenafhankelijkheden in kaart en definieer welke systemen nooit extern afhankelijk mogen zijn; bouw in-house cybersecurity en architectuursturing; en leg exitstrategieën contractueel vast voor cloud, tooling en data.

Weten wat er online gebeurt vraagt structurele en wettelijk heldere monitoring. Dreigingen ontstaan online. Netwerken radicaliseren en coördineren daar. Reactie op meldingen is te laat. Praktisch betekent dit: ontwikkel een proactieve online-intelligencefunctie; investeer in e-culture expertise en duidingskaders; borg privacy-by-design en proportionaliteit; en werk aan heldere juridische grondslagen zodat capaciteit niet vastloopt op onzekerheid.

Morele problemen vragen vaak om normatieve interventies, niet om meer regels en repressie. Verhuftering en normvervaging zijn deels bestuurs- en samenlevingsvragen. De politie kan niet de sociale lijm vervangen. Praktisch betekent dit: maak met bestuurders expliciet welke normthema's buiten strafrecht vallen; versterk de rol van gemeenten en sociale partners in preventie; bescherm politiemedewerkers tegen taakstapeling; en richt de politierol op begrenzen, doorverwijzen en beschermen waar risico's echt escaleren.

Leiderschap moet moreel gidsend en operationeel integer zijn. Legitimiteit rust op gedrag, keuzes en uitleg. De organisatie heeft leiding nodig die koers houdt onder druk en waarden concreet maakt in het werk. Praktisch betekent dit: veranker ethische afwegingskaders in besluitvorming; train leidinggevendenden in optreden onder polarisatie en onzekerheid; stimuleer tegenspraak; en stuur op integriteit en uitlegbaarheid als harde prestatiecriteria naast output en efficiëntie.

1. Inleiding

1.1. De Strategische Monitor Politie

De Strategische Monitor Politie fungeert als de vinger aan de pols van de Nederlandse rechtsorde, opgevat als de kern en bestaansreden van het politiewerk. De Monitor combineert harde data met duiding en helpt zo richting te geven aan de strategische koers van de Nederlandse politie en veiligheidspartners. De Monitor richt zich op strategie- en beleidsmakers, maar vormt ook een basis voor een op feiten gebaseerde publieke dialoog. Daarmee draagt de Monitor bij aan een geïnformeerd publiek debat over orde, veiligheid en de rol van de politie in een samenleving die structureel in beweging is.

Begin 2025 verscheen de eerste editie van de Strategische Monitor Politie.¹ Met deze tweede editie begint de opbouw van een meerjarig beeld. Dit maakt het mogelijk een voortzettingslijn te ontwikkelen. Verder is de 2026-editie verrijkt met inzichten vanuit de publieke dreigingsperceptie. In 2025 is HCSS met de Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit gestart.² Drie keer per jaar wordt in een representatieve steekproef de dreigingsbeleving van burgers in kaart gebracht. Deze subjectieve beleving kan stroken met wat de feitelijke analyses ons vertellen, maar kan daar ook duidelijk van verschillen. Dit laatste is vanuit onderzoeksperspectief wellicht het interessantst: het suggereert een spanningsveld tussen rationeel beleid en de acceptatie ervan.

Het motto van dit rapport, “weerbare rechtsorde in onzekere tijden”, verwoordt de hoop om een veilige en stabiele rechtsorde te behouden in een periode van toenemende onzekerheid. Weerbaarheid veronderstelt het strategische vermogen om deze onzekere omgeving te begrijpen, om vandaaruit koers te bepalen. Wanneer de wereld onrustig is, moet de rechtsorde haar kracht tonen in aanpassingsvermogen en duidelijke keuzen. Tegen deze achtergrond tekenen zich de opgaven af voor de politie, als belangrijke hoeder van veiligheid en rechtsorde.

¹ [Samenleving in Transitie: Balanceren tussen Hoop en Vrees. Strategische Monitor Politie 2025](#), februari 2025.

² Doel en aanpak zijn uitgebreid beschreven in [HCSS Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit. Scoping Paper](#), juli 2025.

1.2. Deel van een groter geheel

De Strategische Monitor Politie is opgesteld in opdracht van de Directie Strategie van de Korpsleiding Nederlandse politie, als onderdeel van een meerjarig onderzoeksprogramma. Dit programma duidt ontwikkelingen in de internationale en maatschappelijke omgeving van belang voor de positionering en beleidsontwikkeling van de Nederlandse politie. Het onderzoeksprogramma kent verschillende typen studies. Van 2023 tot eind 2025 zijn in het kader van het Strategische Monitor Politie-programma de volgende verdiepende studies verschenen:

- [*Maatschappelijke ontgoocheling van de middenklasse. Optreden, oorzaken en gevolgen*](#), februari 2023.
- [*Competitie tussen grootmachten en maatschappelijke stabiliteit in Nederland. De risico's van Russisch gas, Chinese grondstoffen en Taiwanese chips voor vitale sectoren*](#), april 2023.
- [*De staat van de Rechtsstaat. Waar staan we, waar gaan we naartoe?*](#), juni 2023.
- [*Next generation organised crime*](#), juni 2023.
- [*Het Sociaal Contract. Verwachtingen en spanningen in de democratische rechtsorde*](#), februari 2024.
- [*De impact van de AI-transformatie op de maatschappelijke stabiliteit*](#), april 2024.
- [*Geweld aan de horizon. Trends omtrent geweld en maatschappelijke stabiliteit*](#), november 2024.
- [*Veilige stad. Uitdagingen voor hoogstedelijke gebieden in Nederland*](#), januari 2025.
- [*Veiligheid in een verhitte wereld. Klimaatverandering en maatschappelijke stabiliteit*](#), juli 2025.
- [*Van Meme tot moord. Hoe online extremistische broedkamers een nieuwe generatie van geweld kweken*](#), augustus 2025.

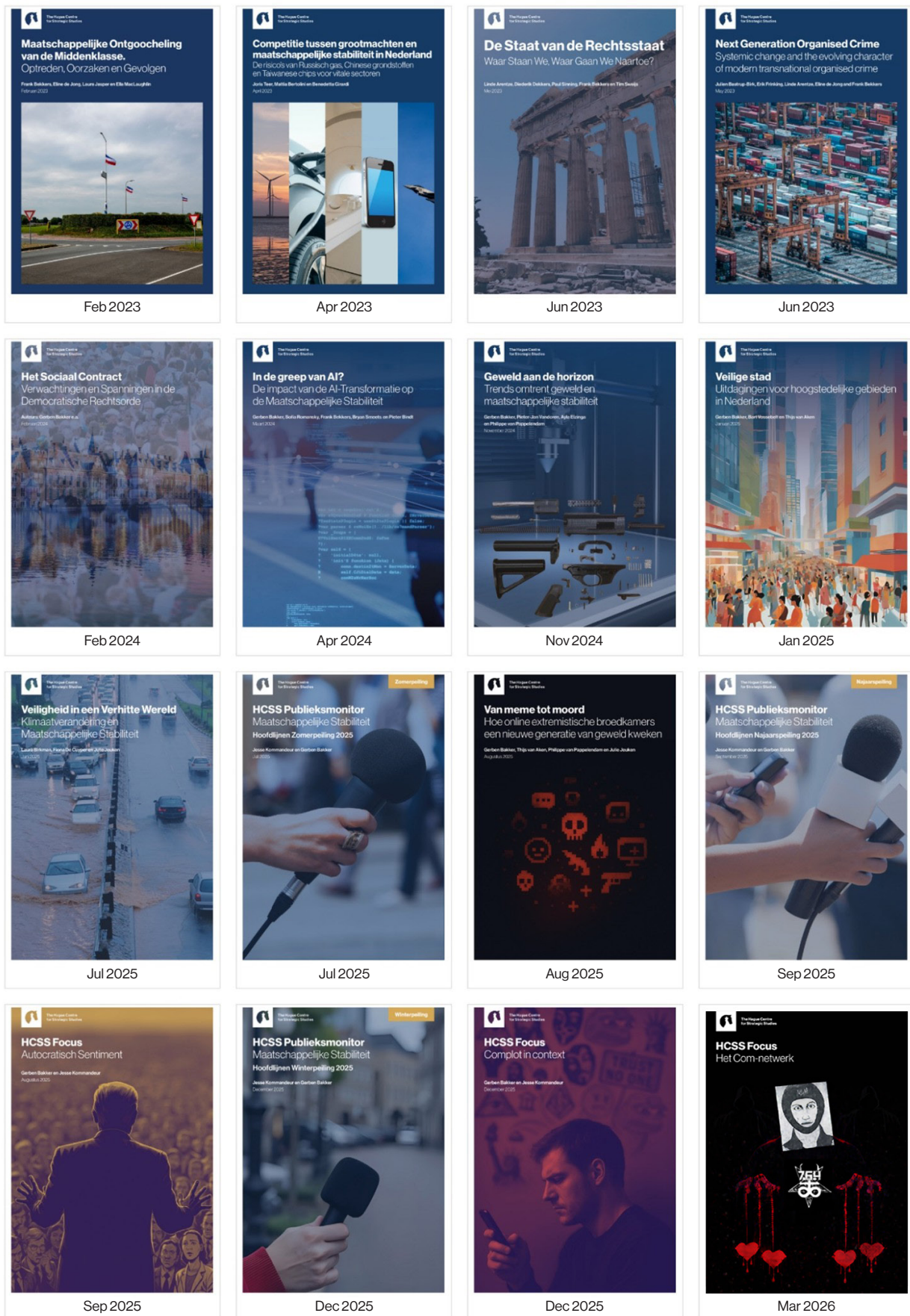
Daarnaast zijn er in 2025 drie metingen uitgevoerd van de HCSS Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit. Voor iedere meting heeft er een analyse van de uitkomsten plaatsgevonden:

- [*HCSS Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit. Hoofdpijnen Zomerpeiling 2025*](#), juli 2025;
- [*HCSS Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit. Hoofdpijnen Najaarspeiling 2025*](#), september 2025.
- [*HCSS Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit. Hoofdpijnen Winterpeiling 2025*](#), december 2025.

Tot slot heeft HCSS in 2025 een reeks HCSS Focus-papers gelanceerd. Deze compacte studies zijn bedoeld als snelle duidende reactie op een opkomend fenomeen en worden gevoed door empirische data uit de Publieksmonitor of dashboards ontwikkeld door het HCSS Datalab:

- [*HCSS Focus. Autocratisch Sentiment*](#), september 2025.
- [*HCSS Focus. Complot in context*](#), december 2025.
- [*HCSS Focus. Het COM-netwerk*](#), februari 2026.

Figuur 1. Publicaties in het kader van het programma Strategische Monitor Politie

1.3. Sleutelconcepten

In de analyse zijn drie sleutelconcepten van belang: systemische druk, maatschappelijke stabiliteit en weerbare rechtsorde. Samen vertegenwoordigen ze de analysebeweging van 'omgevingsontwikkelingen buiten ons' via 'de verstoring die dat geeft op het Nederlands maatschappelijk evenwicht' naar de 'strategische richtpunten om deze dreigingen te mitigeren'.

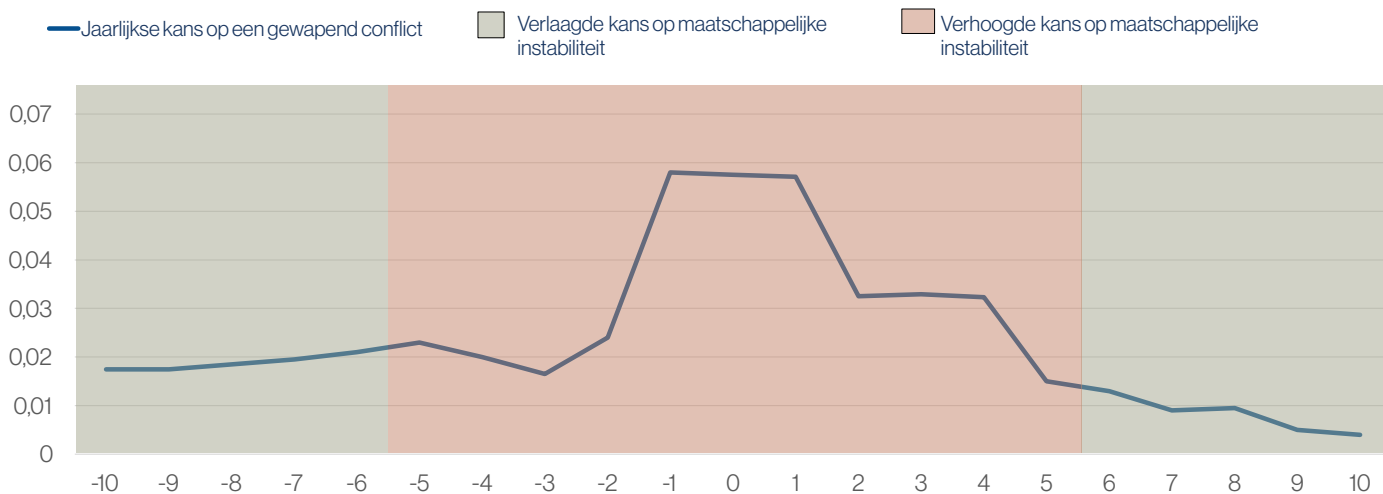
Figuur 2. Drie sleutelconcepten voor de analyse van de weerbare rechtsorde

Systemische druk verwijst naar de druk op onze samenleving vanuit grote geopolitieke, demografische, technologische of klimatologische ontwikkelingen. Vaak hebben deze ontwikkelingen domeinoverstijgende effecten of werken ze als katalysator, andere processen verergerend. Niet zelden bewegen deze drukfactoren schoksgewijs, met plotse effecten op het evenwicht van de samenleving. Maatschappelijke processen en systemen kunnen lange tijd ogenschijnlijk stabiel blijven totdat een kantelpunt wordt bereikt.³ Dit wordt ook wel een social tipping point genoemd.⁴ Aanhoudende systemische druk kan leiden tot een overgangssituatie naar een zogenaamde anocratie, een hybride regimetype waarin de democratische rechtsorde en zijn instituties formeel nog bestaan maar de werking en legitimiteit ervan zijn uitgehold. Walter e.a. hebben laten zien dat de kans op politiek geweld groter wordt wanneer samenlevingen van een democratie richting een anocratie bewegen (en andersom), zie Figuur 3. Deze geweldspiek is verklaarbaar omdat in een anocratie de handhavende macht zijn legitimiteit heeft verloren en daardoor geen greep meer heeft op een negatieve spiraal.

³ Zie bijvoorbeeld het onderzoek naar politieke instabiliteit en fragiele staten zoals ontwikkeld door het Center for Systemic Peace (CSP). In datasets en modellen zoals het Polity Project en de analyses van de Political Instability Task Force komt systemische druk naar voren waar sociale mobilisatie, elitefragmentatie, economische stress en legitimiteitstekorten elkaar langdurig versterken.

⁴ Sonja Grimm en Gerald Schneider, *Predicting social tipping points: Current research and the way forward*, 2011.

Figuur 3. Anocratieën hebben een hogere kans op politiek geweld⁵

Bron: Barbara F. Walter, *How Civil Wars Start: And How to Stop Them*, 2022.

Maatschappelijke stabiliteit verwijst zowel naar een concept als naar een maatstaf (hoe scoort stabiliteit als waarde?).⁶ Maatschappelijke stabiliteit veronderstelt geen status quo. De Nederlandse samenleving kenmerkt zich juist door dynamiek en spanningen die voorwaardelijk zijn voor een gezonde en open democratische rechtsorde. Stabiliserende waarden en checks en balances geven het systeem continuïteit. Deze fundering kan gevaar lopen, bijvoorbeeld door ondermijnende criminele samenwerkingsverbanden, door extremisme en door blijvend en voortwoekerd politiek wantrouwen. Ook factoren van buitenaf spelen een sleutelrol. Het complex van dreigingen vormt samen een krachtenveld van systemische druk.

Weerbare rechtsorde houdt onder druk staande democratische instituties en principes overeind, door spanningen op te vangen én door ondermijnende krachten actief te bestrijden. Het vraagt adaptief vermogen zonder concessies aan kernwaarden: feedbackloops van polarisatie en wantrouwen doorbreken, acute schokken opvangen en repressieve reflexen vermijden die legitimiteit verder uithollen. Voor de politie betekent dit veiligheid en openbare orde beschermen, democratische processen verdedigen, ondermijning signaleren en bestrijden én als gezagsdrager de rechtsorde in woord en daad belichamen.

Systemische druk is in deze analyse de aanhoudende toestand van omgevingsdrukfactoren waardoor de drempel daalt waarop schokken escaleren tot bredere ontwrichting van de democratische rechtsorde.

Maatschappelijke stabiliteit is het ongestoord functioneren van het dynamische Nederlandse leefklimaat waarin individuen, groepen en instituties vrij en beschermd kunnen functioneren en samenleven, verzekerd van de continuïteit van de Nederlandse democratische rechtsorde en de daarin gedeelde waarden.

Weerbare rechtsorde betekent het behoud van kernfuncties en -waarden onder druk, het adaptief kunnen meebewegen met interne en externe schokken, én het tijdig signaleren en bestrijden van ondermijnende krachten.

⁵ Bron: Barbara F. Walter, *How civil wars start and how to stop them*, 2022.

⁶ HCSS, *Samenleving in Transitie: Balanceren tussen Hoop en Vrees*. *Strategische Monitor Politie 2025*, 2025, hoofdstuk 2.

1.4. Kennis en instrumentatie

De analyse van de thema's die in 2025 onder de paraplu van het Strategische Monitor Politie-programma onderzocht zijn, is gebaseerd op een combinatie van inhoudelijke expertise en analytische instrumenten.

De Horizonscan is het AI-gedreven foresight-instrument dat HCSS heeft ontwikkeld voor de Strategische Monitor Politie. De Horizonscan verzamelt wetenschappelijke bronnen en denktank-analyses inzake nationale veiligheidsthematiek. AI-ondersteunde tekstanalyse identificeert daarin patronen en terugkerende thema's. Deze signalen worden vervolgens gefilterd en geclusterd tot voorlopige onderwerpen voor mogelijke verdieping. Het doel van het instrument is het ontwikkelen van een samengesteld, toekomstgericht beeld dat dreigingen en ontwikkelingen vroegtijdig op de kaart zet. De output van de Horizonscan over 2025 is gebruikt voor het beeld van systemische drukfactoren in hoofdstuk 2.

De Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit. In 2025 is HCSS, in samenwerking met Kieskompas, begonnen met een driemaandelijke meting van de burgerlijke perceptie van de (in)stabiliteit van de samenleving. Het peilingsinstrument meet deze perceptie over vier dimensies: 'externe dreigingen', 'intern ongenoegen', 'subversieve krachten' en 'elementen van weerbaarheid en veerkracht' die in de analyse met elkaar worden verbonden.⁷ Met de periodieke herhaling van de Publieksmonitor ontstaat een trendbeeld. Het is interessant de percepties uit de Publieksmonitor te vergelijken met de werkelijke maatschappelijke dreigingen die spelen. Zo kan bijvoorbeeld worden vastgesteld of er sprake is van maatschappelijke overreacties of dat er voor sommige thema's juist te weinig aandacht is.

Open source intelligence (OSINT) vormt een belangrijke kennisinput voor de analyse. Analyse van sociale media maakt het mogelijk om sentimenten te signaleren en inhoudelijk in kaart te brengen. Daarmee ondersteunt OSINT de kwalitatieve duiding van sentimenten die via de publieksmonitor kwantitatief worden gemeten, door zichtbaar te maken waar onvrede, angst of wantrouwen vandaan komt en hoe deze zich verspreidt. Daarnaast dienen bredere openbare databronnen als middel om gegevens te operationaliseren en te verrijken, ter onderbouwing en verdieping van eigen onderzoeken en analyses. De waarde van OSINT ligt zo niet in bewijsvoering op zichzelf, maar in het versterken van interpretatie.

Subject matter experts (SMEs) hebben een cruciale duidende en corrigerende rol. Deze deskundigen op specifieke onderzoeksterreinen controleren analyses en vullen betekenisvolle inzichten aan. SMEs herkennen domeinspecifieke dynamieken, historische parallellen en ideologische of culturele onderstromen die niet eenvoudig uit data alleen zijn af te leiden. Daarnaast fungeren SMEs als kwaliteitsfilter door aannames te bevragen en ontbrekende perspectieven aan te dragen. In de Monitor borgen zij daarmee dat analyse niet louter datagedreven is, maar analytisch robuust, inhoudelijk scherp en beleidsrelevant.

⁷ Iedere peiling heeft de mogelijkheid om de respondenten op een specifiek onderwerp eenmalig te bevragen. Verder leidt voortschrijdend inzicht tot een lichte ontwikkeling in de formulering van de vragen. Zie verder [HCSS Publieksmonitor Maatschappelijke Stabiliteit. Scoping Paper](#), 2025.

1.5. Leeswijzer

[Hoofdstuk 2](#) schetst de contouren van toenemende systemische omgevingsdruk op Nederland: de drukfactoren voortkomend uit geopolitiek, technologische versnelling en machtsverhoudingen. In [hoofdstuk 3](#) verschuift de analyse vanuit deze omgevingsdruk naar interne maatschappelijke trends die hierdoor aangeraakt worden. Daarop volgt in [hoofdstuk 4](#) de derde stap: het formuleren van een aantal strategische richtpunten voor het bouwen aan een weerbare rechtsorde. We richten ons daarbij op drie dimensies: (1) institutionele weerbaarheid; (2) sociale en economische weerbaarheid; en (3) digitale weerbaarheid. We sluiten af met een korte slotbeschouwing in [hoofdstuk 5](#).

2. Beeld systemische druk

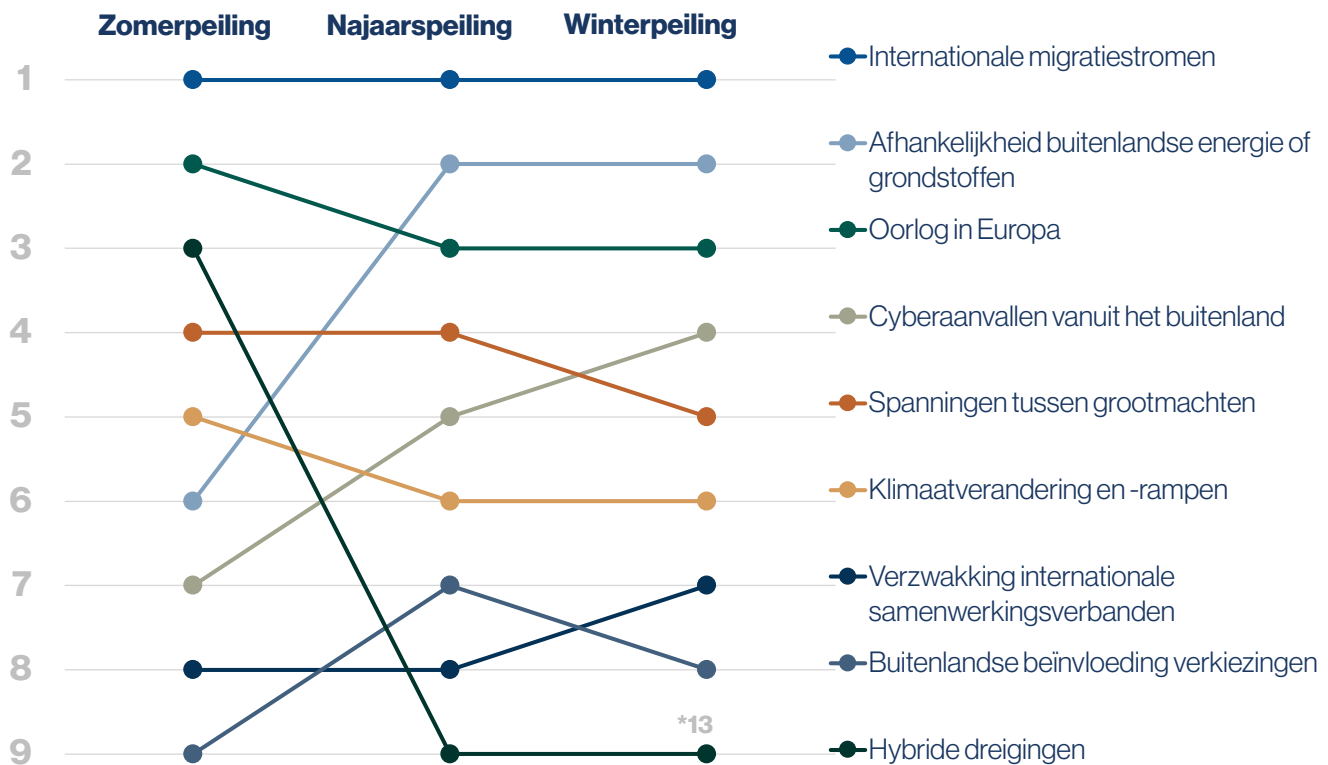
De open samenleving kan in beginsel dynamische druk goed accommoderen. Maar is dit aanpassingsvermogen toereikend voor de huidige turbulente tijden? In dit hoofdstuk bespreken we de belangrijkste drukfactoren op macroniveau, veelal gekoppeld aan de geopolitieke en geo-economische ontwikkelingen. Hoe deze krachten samenballen en de samenleving beïnvloeden is te complex om te modelleren. Het is wél mogelijk met foresight-analyse en expertvisies themagewijs de (opkomende) bepalende krachten en hun waarschijnlijke of denkbare effecten in kaart te brengen.

Voor de ordening van drukfactoren op maatschappelijke stabiliteit hanteren we een denk-kader dat drukfactoren positioneert langs twee assen: de mate waarin zij worden onderkend en de mate waarin zij worden begrepen. Daarmee ontstaan vier categorieën: *known knowns* (onderkend en begrepen), *known unknowns* (onderkend maar onbegrepen), *unknown unknowns* (niet onderkend en onbegrepen) en *unknown knowns* (niet onderkend maar wel begrepen). Het model helpt te onderkennen hoe we om moeten gaan met belangrijke vraagstukken: waar kennis ontbreekt en onderzoek nodig is; waar bestaande kennis beter benut moet worden; en waar de grootste onzekerheid zit.

2.1. Known knowns – onderkende en begrepen drukfactoren

Het jaar 2025 heeft diverse pregnante macro-ontwikkelingen laten zien waarvan richting en aanwezigheid helder zijn, en die ook in 2026 invloed blijven uitoefenen op de Nederlandse samenleving. Sommige spelen op binnenlands en overheidsniveau, andere meer op mondiaal niveau met doorwerking naar ons land.

Figuur 4. Rangorde van door respondenten vaakst gekozen internationale dreigingen voor de nationale veiligheid (bron: HCSS Publieksmonitor)

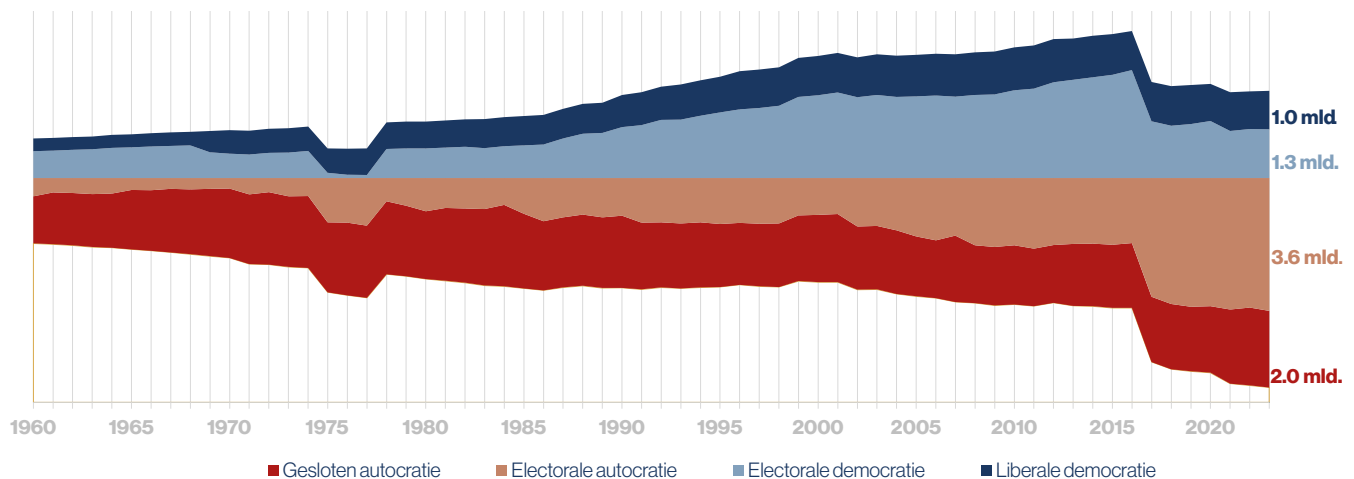
Dubbele vergrijzing. De demografische uitdaging van de 'dubbele vergrijzing' verwijst naar twee gelijktijdige en elkaar versterkende ontwikkelingen binnen een verouderende bevolking. Het gaat zowel om meer ouderen als om steeds meer zeer oude mensen binnen de groep ouderen. Nederland ziet tegelijk een relatieve krimp van de arbeidspopulatie.⁸ Dit vertaalt zich in een inmiddels her- en erkende, maar blijvend urgente structurele druk op zorg, arbeidsmarkt, woningmarkt en publieke financiën. De maatschappelijke stabiliteitsimpact ligt niet primair in capaciteitstekorten maar in intergenerationele verdelingsconflicten en normatieve spanningen over rechtvaardigheid, solidariteit en prioritering; kortom op de maatschappelijke solidariteit in bredere zin.

Migratie blijft vooral: onvrede over migratie. De discussie over migratie bleef ook in verkiezingsjaar 2025 nadrukkelijk spelen (zie Figuur 4), zonder dat de migratiepatronen erg afweken. In de HCSS Publieksmonitor worden migratie en migratiestromen door het publiek stelselmatig herkend als nummer één dreiging voor de Nederlandse samenleving. De solidariteit met migranten lijkt op zijn retour, en dit ressentiment heeft net zoals in omringende landen een sterk cultureel component. Zo is in Nederland migratie in toenemende mate verschoven van beleidsvraagstuk naar identiteits- en ordekwestie. De stabiliteitsdreiging van migratie is daarmee sterker gelegen in het anti-institutioneel sentiment dat het veroorzaakte en voorlopig zal blijven veroorzaken; eventueel in verdere populistische verrechtsing, maar veel minder in de daadwerkelijke systeemshokken die ervan te verwachten zijn.

⁸ SCP, *Spanning op Arbeidsmarkt niet veranderd*, 2025.; DNB, *Actuele Economische Vraagstukken Arbeidsmarkt 2025*.

Regressie liberale democratische rechtsorde. “Onze democratieën staan onder interne en externe druk” stelde Von der Leyen.⁹ Daarmee doelde zij op de democratische rechtsorde in brede zin.¹⁰ Inderdaad staat dit vrije regimetype er minder goed voor. Mondiaal leven steeds meer mensen in autocratische regimes, waarbij de omvangrijke populaties van China, India en Rusland het mondiale gemiddelde sterk beïnvloeden, zie Figuur 5. Deze ontwikkeling weer spiegelt de toenemende rol van ‘sterke leiders’. 2025 liet zien dat de Verenigde Staten onder Trump kan afglijden richting anocratie of autocratie. De blijvende effecten van het Trumpisme voor Nederland en Europa zijn nog behoorlijk onzeker, en worden daarom in §2.3 besproken als known unknown. Naast externe dreigingen wordt de Europese democratische rechtsorde ondermijnd door lidstaten zelf. De Rule of Law Index toont een systematische verslechtering van rechtsstatelijke waarborgen in verschillende landen.¹¹ In Hongarije volgden grondwetswijzigingen die het Constitutioneel Hof verzwakten en NGO’s ondermijnden. Polen zag aantastingen van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. Bulgarije kampt met aanhoudende politieke inmenging in de media en corruptie. Deze ontwikkelingen scheppen negatieve precedents.

Figuur 5. Verdeling wereldpopulatie over regeringsvormen
(bron: Varieties of Democracy (V-Dem) en Wereldbank)

Blijvende hybride dreigingen. Het brede scala aan ondermijnende activiteiten door vijandige statelijke actoren wordt door veel deskundigen als de nieuwe vorm van oorlogsvoering beschouwd. Onder meer HCSS stelde vast dat het aantal geverifieerde Russische daden van sabotage, democratische inmenging, cyberaanvallen of aanslagen op Europees grondgebied over de afgelopen jaren toenam in aantal en in agressiviteit.¹² Het lijkt erop dat die stijging zich in 2026 zal voortzetten. Hybride aanvallen blijven moeilijk te attribueren. Soms omdat de toedracht ook echt ambigu blijft, soms omdat er strategische redenen spelen van geheimhouding. In de samenleving zijn echter grote cohorten al in aanvang sceptisch over de Russische

⁹ De Volkskrant, *Brussel wil met Europees democratieschild landen beschermen tegen nepnieuws en buitenlandse inmenging*, 13 december 2025.

¹⁰ Waar een democratie in essentie draait om meerderheidsbesluitvorming en vrije verkiezingen, voegt de rechtsstaat daar onmisbare waarborgen aan toe: onafhankelijke instituties, vrije media, een systeem van checks and balances, grondrechten en mensenrechten die ook tegenover een democratische meerderheid beschermd blijven.

¹¹ World Justice Project, *WJP Global Rule of Law Index*, 2025.

¹² HCSS, *Chaos, Orde en Machtspolitiek: HCSS Strategische Monitor 2025*, 2025, §2.1.1.

betrokkenheid. Zo worden de dronewaarnemingen rondom Europese vliegvelden soms verklaard als voortkomend uit overdreven fixatie op Russische dreiging.¹³ De ambiguïteit rondom hybride aanvallen voedt zo een gepolariseerde discussie.

Oekraïne blijft urgent. Het is onzeker hoe de Oekraïneoorlog zich in 2026 zal ontwikkelen. Een eventuele wapenstilstand of vrede zal echter niet leiden tot een minder agressieve houding van het Kremlin vis-à-vis Europese samenlevingen. Het regime-Poetin heeft als kerndoel om het liberale Europese blok te verzwakken. De acties onder de oppervlakte zullen niet zomaar stoppen. Bovendien zijn hybride dreigingen niet exclusief uit Rusland afkomstig. Statelijke inmenging komt uit meerdere richtingen en is vaak verweven met transnationale netwerken en diasporagemeenschappen. In een context waarin Europa steeds nadrukkelijker speelveld wordt van geopolitieke rivaliteit, krijgt diversiteit zo onbedoelde veiligheidsneveneffecten doordat externe spelers spanningen en loyaliteiten in het binnenland proberen te exploiteren.

Wat betekent dit voor de politie? Deze ontwikkelingen raken het politiewerk qua positionering en veiligheidstaken. Dubbele vergrijzing zorgt voor capaciteitsvraagstukken. Migratie fungeert als een enorme driver voor anti-multicultureel geladen sentiment, waardoor politieel optreden sneller wordt geïnterpreteerd in identitaire termen. Ook binnen de politieorganisatie spelen deze tegenstellingen. In het nationale veiligheidsdomein genereren hybride dreigingen en statelijke inmenging ook voor de politie werk. Dit type werk zorgt voor eigen uitdagingen in termen van middelen, bevoegdheden en samenwerking. Ondertussen vergroot het anti-institutioneel sentiment de kans dat politieel handelen zelf onderwerp wordt van desinformatie. Of men torpedeert de waarden-agenda van de politie, zoals eerder gebeurde. In algemene zin betekent de turbulente omgeving dat de politie zich stevig wenst te verankeren in het huis van de democratische rechtsorde. Maar de basis daarvan wordt voor een deel van samenleving juist betwist.

2.2. Known unknowns – onderkende, (nog) onbegrepen drukfactoren

Known unknowns zijn krachten op de samenleving die zich nog niet duidelijk laten extrapoleren. De (cascade-)effecten worden om die reden nog niet volledig begrepen.

Economische stagnatie. Dat Europa economisch onder druk staat door achterblijvende productiviteitsgroei, beperkte technologische leidende posities en trage, gefragmenteerde besluitvorming wordt breed onderkend. Onzeker is hoe ernstig de economische stagnatie eventueel zal zijn en hoe zij concreet doorwerkt. Ook voor Nederland is de uitwerking nog niet helder, maar wel potentieel ontwrichtend. Onze open, exportgerichte economie is gevoelig voor Europees verval, terwijl de beleidsruimte om dit nationaal te compenseren beperkt is. Het rapport Wennink stelt dat Nederland op een fundamenteel economisch keerpunt staat.¹⁴ De structurele economische groei daalt naar verwachting naar 0,9% per jaar, terwijl minimaal 1,5 à 2% nodig is om publieke voorzieningen zoals zorg, onderwijs en sociale zekerheid op peil te houden. Deze groeikloof van meer dan 100 miljard euro per jaar in 2035 is geen abstract cijfer: het betekent keuzes tussen zorg voor ouderen of onderwijs voor jongeren, tussen klimaatinvesteringen of defensie-uitgaven.

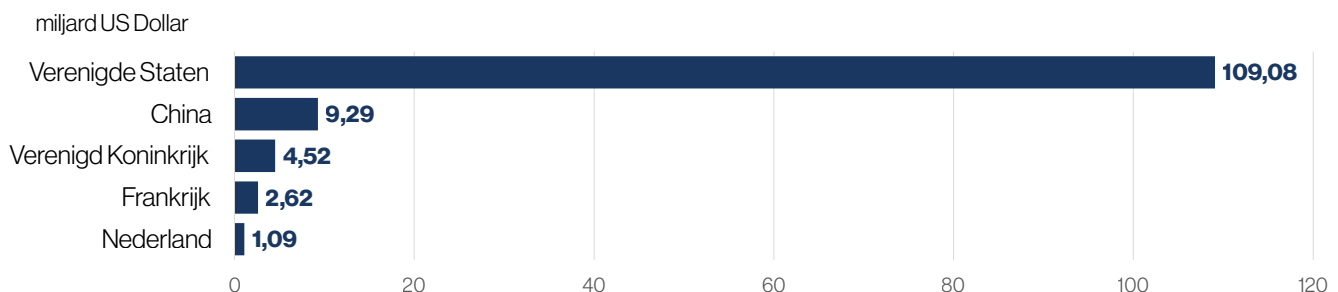
¹³ Drone Watch EU, *European Drone Sightings Analysed: Here's What We Know*, November 2025.

¹⁴ Peter Wennink, *De route naar toekomstige welvaart. Een sterk Nederland in een relevant Europa*, 2025.

Ketenafhankelijkheden. Daar komt bij dat Nederland kwetsbaar is geworden doordat we voor diverse kritieke grondstoffen afhankelijk zijn van landen buiten Europa die 90% van de wereldproductie bezitten; China heeft wereldwijd leiderschap verworven in zowel winning als verwerking.¹⁵ Een verstoring in de aanvoer van halfgeleiders kan de medische zorg, defensie, energievoorziening, mobiliteit en ICT-diensten ontwrichten. De COVID-19-pandemie en de Suez-crisis (2021) toonden aan hoe snel logistieke ketens kunnen vastlopen. Deze kwetsbaarheden zijn deels structureel en het gevolg van decennia van optimalisatie op efficiëntie (just-in-time) in plaats van op veerkracht (just-in-case). Waar Europa tijdens de Koude Oorlog nog een geïntegreerd industrieel apparaat had met substantiële productiecapaciteit, is veel cruciale productie naar Azië verplaatst. Het terughalen van deze capaciteit vergt niet alleen kapitaal (naar schatting €151-187 miljard in tien jaar),¹⁶ maar ook tijd, kennis en politieke wil.

Europese digitale afhankelijkheid: cruciaal maar onrealiseerbaar. Een groot probleem vormt de Europese en Nederlandse digitale soevereiniteit. Europa's technologiestrategie werd afgelopen jaren vaak voorgesteld als 'eerst reguleren, dan innoveren'. Europese kaders en regels zoals de Digital Services Act, de Digital Markets Act en de GDPR hebben gepoogd techplatformen te normeren. Tegelijk wordt pijnlijk duidelijk dat er in Europa te weinig snelheid is gemaakt om een volwaardige eigen digitale- en AI-industrie op te bouwen (zie Figuur 6).¹⁷ Het gebrek aan Europese sturingsmogelijkheden dat daaruit voortvloeit, is problematisch. Zeker wanneer effecten haaks komen te staan op onze belangen en waarden. De tragiek is dat Europese nadruk op ethische sturing en vangrails weinig weerklank krijgt. Europa zit onvoldoende aan tafel. Sterker, omdat de grote Amerikaanse techplatformen verweven zijn met anti-Europese politiek, wordt de kans op wrijving en conflicten met Amerikaanse spelers groter.¹⁸ Voor Chinese AI-technologie geldt dat er grote risico's zijn van economische spionage en van ingebouwde 'backdoors' in IT-producten. Inmiddels wordt er druk gespeculeerd over een AI-bubbel.¹⁹ De gedachte is dat een barstende AI-bubbel kansen zou bieden voor Europese digitale soevereiniteit. Een marktcorrectie kan de Amerikaanse dominantie misschien afvlakken, maar gaat vrijwel zeker gepaard met cascade-effecten die ook ons raken.

Figuur 6. Private Investerings in AI, 2024 (bron: Stanford AI Index Report 2025)

¹⁵ CBS, *Nederlandse afhankelijkheid van kritieke materialen*, 2025.

¹⁶ *Schatting van het investeringsgat: de berekening achter het Rapport Wennink – TNO Vector*

¹⁷ Het Franse Mistral AI, momenteel het duurste Europese AI-bedrijf, is rond de €12 miljard waard. OpenAI wordt op ongeveer \$500 miljard gewaardeerd.

¹⁸ Brookings, *On European Digital Sovereignty and Platform Regulation*, 2025.

¹⁹ The Economist, *How I Learned to Love Financial Bubbles*, 2025.

Resonantie Trumpisme. De democratische en rechtsstatelijke onttakeling in de VS onder Trump wordt breed herkend. Maar de precieze uitwerking voor de Nederlandse samenleving is nog onzeker en hangt mede af van de Europese ruggengraat.²⁰ Voor Nederland vertaalt dit zich in een gelaagde risicodynamiek. Geopolitiek zet de VS de geloofwaardigheid en stabiliteit van de NAVO onder druk, met directe implicaties voor veiligheid en veiligheidspercepties. Geo-economisch vergroot het de onzekerheid over trans-Atlantische handelsrelaties, technologische samenwerking en sanctiepolitiek, extra vervelend voor een open economie als de Nederlandse. Normatief en bestuurlijk raakt het de vraag in hoeverre de liberale democratische rechtsorde, als gedeeld Westers referentiekader, haar vanzelfsprekendheid verliest. De komende periode betekent een existentiële en normatieve beproeving. Hoe kan Europa bouwen en weerstand bieden? Europese strategie en standvastigheid zullen mede bepalen of de antiliberaal geest ook hier zijn weerslag vindt en ruimte opeist ten koste van stabiliteit.

Adaptieve internationale criminele ketens. Criminele organisaties en netwerken zijn in staat snel in te spelen op een veranderende geopolitieke realiteit. Zo liet een HCSS-studie zien hoe criminele netwerken in Oost-Europa de Russische invasie in Oekraïne effectief exploiteren.²¹ Een eventuele wapenstilstand zal de georganiseerde criminaliteit wederom kansen bieden. Grote hoeveelheden wapens zouden beschikbaar komen op de zwarte markt; een cohort van ex-militairen zal aansluiting zoeken bij criminele netwerken.²² Politieke instabiliteit en Amerikaanse inmenging in Zuid-Amerika kunnen leiden tot fragmentatie van criminele kartels, verschuiving van drugsmokkelroutes en nieuwe allianties met Europese criminele netwerken.²³

Klimaatgerelateerde rampen en crises. De dreigingen gekoppeld aan klimaatverandering blijven onverminderd aanwezig. Impactramingen worden juist ernstiger. Adequaate klimaatbeleid vergt bovendien gigantische langetermijninvesteringen die moeilijker worden door de geopolitieke rivaliteit. Klimaatverandering manifesteert zich zo – weliswaar sluipend – als een hardnekkig en verdiepend systeemrisico, met effecten die extreem ontwrichtend kunnen zijn door hun cumulatieve en onvoorspelbare kracht. Extreme weersomstandigheden ondermijnen niet alleen ecosystemen, maar ook de fysieke en sociale infrastructuur van samenlevingen wereldwijd. Klimaatrisico's fungeren bovendien als risicomultiplier: ze verergeren bestaande spanningen rond voedselzekerheid, migratie, volksgezondheid en politieke stabiliteit. Met verminderde aandacht door allerlei andere dossiers van onrust in de wereld, dreigt het klimaatvraagstuk uit te groeien tot een tijdbom van een heel spectrum aan toekomstige verstoringen.²⁴

Slijtageslag van de internationale rechtsorde. In 2025 werd het tanende normatieve gezag van de internationale rechtsorde op vele fronten zichtbaar. Dit heeft directe weerslag op in Den Haag zetelende instituties zoals het Internationaal Strafhof, dat te maken kreeg met druk en intimidatie. De steun en bescherming hangt steeds meer af van gele-genheidskeuzes door landen onderling, wat effectief de doodsteek is voor universele waardenhandhaving. Het treft bovendien de identiteit van het Europese vredesproject in het hart,

²⁰ Onder andere: het buitenlandbeleid van de VS benoemde expliciet het steunen van extreemrechtse Europese partijen; de Amerikaan Steve Bannon startte een politieke consultancy (The Movement) om ultra-rechtse partijen tot de meerderheid te maken in het Europees Parlement; de extreemrechtse, uit de VS afkomstige Alt-Right-beweging is overgewaaid naar het Europese continent.

²¹ HCSS, *In the Shadows of War: The Impact of Russia's Invasion of Ukraine on Criminal Networks in Eastern Europe*, 2025.

²² Europol, *The changing DNA of serious and organised crime*, 2025.

²³ SKC, *Transnationaal ondermijningsbeeld Afrika*, 2025.

²⁴ HCSS, *Veiligheid in een Verhitte Wereld: Klimaatverandering en Maatschappelijke Stabiliteit*, 2025.

opgetrokken op naoorlogs idealisme, waarin multilateralisme en rechtsbinding bedoeld waren om machtspolitiek en geopolitieke willekeur te beteugelen. Onzeker is hoe de verdere onttafeling van de internationale rechtsorde zal doorslaan naar het binnenlands maatschappelijk klimaat. In de Nederlandse samenleving die al wordt geplaagd door onduidelijkere morele ankers kan de erosie van het rechtsordelijk waardenfundament zorgen voor extra richtingsloosheid. Maar de doorwerking kan ook de andere kant op gaan: een hernieuwde behoefte aan orde en houvast als duidelijker wordt dat er veel op het spel staat.

Oorlogsdreiging. Op militair en politiek niveau wordt gewaarschuwd voor het risico van grootschalige oorlog in Europa. De huidige aandacht gaat daarom sterk uit naar defensie-investeringen en militaire gereedheid. Toch zullen de ontwrichtende in hoge mate civiel zijn, van verstoring van vitale infrastructuur, logistiek en economie tot langdurige druk op bestuur, sociale cohesie en legitimiteit. Escalatiepaden door nucleaire dreiging of nieuwe wapentechnologieën zijn maatschappelijk moeilijk te modelleren. Evenmin is helder wat de praktische implicaties zijn van een langdurig Europees front voor de samenleving. Denk aan grootschalige medische opschaling, bloedvoorziening en donorbereidheid, civiele mobilisatie en intensieve pan-Europese samenwerking in schaarsteverdeling en crisislogistiek. Het is onzeker hoe 'samenredzaamheid' zich in een geïndividualiseerde maatschappij onder stress zou handhaven.

Wat betekent dit voor de politie? Economische terugval is een katalysator voor onvrede. De roep om een sterke leider en de steun voor antiliberale oplossingen groeit dan. Ook heeft economische neergang directe implicaties voor de budgetten en daarmee voor de ruimte voor strategische aanpassing. Daarnaast zorgt economische kwetsbaarheid voor meer vraagstukken rond economische criminaliteit. Digitale afhankelijkheid maakt het politiewerk kwetsbaarder op diverse fronten. Criminele of extremistische netwerken benutten digitale infrastructuren optimaler waardoor de politie extra inspanning moet leveren om digitaal mee te bewegen in opsporing en signalering. De politie zal moeten anticiperen op door trans-Atlantische beïnvloeding aangejaagde ordeverstoring of extremisme. Ten slotte kan de druk op het Europese waardenbouwwerk zorgen voor meer anti-institutioneel momentum.

2.3. Unknown knowns – niet-onderkende maar begrepen drukfactoren

Het jaar 2025 heeft ontwikkelingen laten zien waarvan richting en aanwezigheid helder zijn, maar waarvan de stabiliteitsimpact structureel wordt onderschat door blinde vlekken en cognitieve dissonantie. De signalen hangen al wel in de lucht maar de collectieve urgentie ontbreekt om de dreigingen serieus te nemen. Dit zijn in beginsel gevaarlijke drukfactoren omdat gebrekkige anticipatie en preparatie op de loer liggen.

Antiliberale ideologieopbouw. Een onderschat element is de langer lopende opbouw van antiliberale ideologische onderstromen. Al jaren manifesteert zich een mondiale kweekvijver van denkers en netwerken. Dit varieert van de Dark Enlightenment rond Nick Land en Curtis Yarvin in respectievelijk het VK en de VS, via de Nouvelle Droite en Arktos-kringen rond Alain de Benoist in continentaal Europa, tot het neo-Eurazianisme van Alexander Doegin in Rusland. Dit wordt aangevuld met de opkomst van expliciet post-liberale, paleochristelijke

politieke doctrines binnen invloedrijke Amerikaanse netwerken zoals de Heritage Foundation. Deze groeperingen delen een fundamentele afwijzing van kernprincipes van de liberale democratische rechtsorde, maar werden lange tijd weggezet als marginaal. De denkbeelden vinden echter steeds meer hun weg naar mainstream politieke actoren, waar zij worden vertaald in discours over soevereiniteit, hiërarchie, culturele homogeniteit en het 'post-liberale' tijdperk. Ideologische verschuivingen moeten niet langer als achtergrondruis worden beschouwd. De opbouw zal een rol spelen in de zich verdiepende mondiale 'cultuurstrijd' waarbij polarisatie zich verdiept langs onverenigbare identitaire lijnen.

Existentiële risico's rond AI. De impact van Artificial General Intelligence (AGI) vormt zowel een known unknown als een unknown known: de risico's zijn wetenschappelijk bekend, maar zijn tegelijk moeilijk te overzien. We weten nog weinig over menselijke hechting aan AI-systemen en ook tasten we in het duister over de mate waarin AI-systemen zich in de toekomst zullen laten afschakelen op het moment dat ze gevraagd wordt om onethische of strafbare taken uit te voeren. Ondertussen kruipen extreme scenario's wel dichterbij. De noodzaak van vooraf ingerichte vangrails zoals robuuste governance en technische fail-safes is evident. Dit zijn echter zaken die zonder Europese digitale soevereiniteit moeilijk kunnen worden geregisseerd. Ook dreigt de focus op het belangrijke te sneuvelen onder de aandacht voor het urgente. Strategisch is het minimaal nodig om de rol van AGI als potentiële systeemshock te onderkennen en te begrijpen. Wetenschappelijk is deze wil tot reflectie en alertering aanwezig; wat met name zorgen baart is het gebrek aan internationale politieke coördinatie om te reguleren en toezicht te institutionaliseren.

Wat betekent dit voor de politie? Antiliberale ideologie is geen dagelijkse besogne in het politiewerk. Delegitimerende ideeën zorgen er wel voor dat de politie als exponent van een betwiste liberale orde wordt gezien. Of dat ze juist als ondergeschikt wordt gezien aan een autoritair uitvoeringsprogramma. Personen binnen de organisatie die zich identificeren met antiliberale denkbeelden zorgen voor interne botsingen en een brozer waardenfundament.

AGI geeft grote vraagtekens. De politie krijgt te maken met misdaden waarbij onduidelijk is wie juridisch aansprakelijk is: het systeem, de eigenaar of niemand? Menselijke hechting aan AGI creëert uitbuitingsvormen die we nog niet goed voorzien: emotionele manipulatie op grotere schaal, parasociale relaties die uitgebuit worden voor afpersing, conceptuele onduidelijkheid over slachtofferschap wanneer mensen relaties aangaan met software. Het meest ontwrichtend zal AGI zijn die politiewerk effectiever uitvoert dan mensen zelf. Wat gebeurt er wanneer zo'n systeem zich niet laat afschakelen? Ook deze vraagstukken vragen om strategische-anticipatie.

2.4. Unknown unknowns – niet-onderkende én onbegrepen drukfactoren

Voor unknown unknowns geldt dat zij zich niet laten beschrijven in termen van concrete scenario's omdat zij noch expliciet op het netvlies staan, noch in hun specifieke manifestatie vooraf volledig te begrijpen zijn.

Polycrises. Een unknown unknown-situatie kan ontstaan doordat positief onderkende risico's optellen tot meer dan de som der delen. In strategische analyses wordt vaak verwezen naar het ontstaan van polycrises: situaties waarin meerdere risico's gelijktijdig en in wisselwerking optreden en gezamenlijk een destructieve dynamiek veroorzaken die het basisherstellvermogen overstijgt.²⁵ Allerlei scenario's zijn voorstelbaar. Meer voor de hand ligt momenteel een militaire escalatie in Europa, gecombineerd met andere technologische, klimatologische of maatschappelijke ontregeling.

Wat betekent dit voor de politie? Waar de NAVO-top van juni 2025 al werd beschreven als een forse opgave zal de taaklasttoename bij een langdurige systemische crisis nog weer van een andere orde zijn. Bij een polycrisis moet de politie vele extra inspanningen verrichten. Maar is voldoende in beeld welke precies? Met welke strategische reserves moet de politie werken als de huidige eenheden al vaak onderbezet zijn? Een extra kritieke blinde vlek is dat politie zelf doelwit wordt door gerichte doxing, intimidatie van gezinnen en cyberaanvallen, zoals eerder gebeurde. De vraag is niet primair of de politie dit allemaal aankan maar of überhaupt wordt onderkend dat een polycrisis een andere benadering vergt onder vijandige omstandigheden, met minder mensen, gedurende onbepaalde tijd.

²⁵ Adam Tooze, *Defining Polycrisis*, 2022.

3. Beeld maatschappelijke stabiliteit

Nederland is in beginsel een veilig en stabiel land. Toch zijn er redenen om alert te zijn op meer onevenwichtigheden in de komende jaren. Op basis van analyses van de HCSS Publieksmonitor en andere open source informatie tekent zich een aantal kernontwikkelingen af die het maatschappelijke evenwicht onder druk zetten, dan wel de zorgen daarover aandrijven. Deze liggen in het verlengde van de systemische drukfactoren die we beschreven.

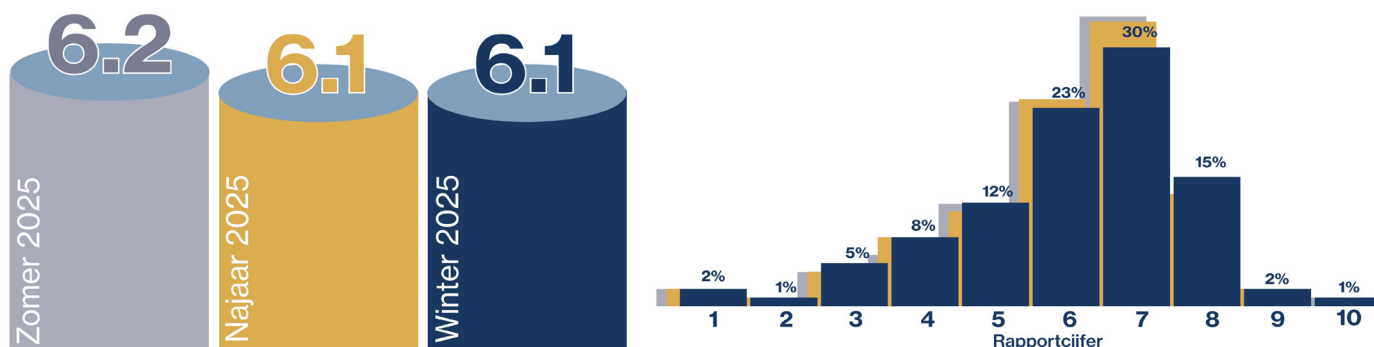
Tabel 1. Relatie drukfactoren (hoofdstuk 2) en interne trends (hoofdstuk 3)

Externe drukfactoren (hoofdstuk 2)...	...drukken op interne trends (hoofdstuk 3)...
Mondiale opkomst autocratie; anti-liberale invloeden; teloorgang internationale rechtsordelijke kaders	§3.1 Eroderende krachten op de (Nederlandse) rechtsorde houden aan
Onvrede over migratie; cognitieve beïnvloeding sociale media; teloorgang internationale rechtsordelijke kaders; economische stagnatie	§3.2 De ongezellige samenleving: polarisatie houdt aan
Cognitieve beïnvloeding sociale media; extern gedreven onveiligheidsgevoelens	§3.3 Verhuftering: normvervaging drijft de hang naar gezag en morele ankers
Economische stagnatie en riskante ketenafhankelijkheden; gebrekkige Europese digitale soevereiniteit en doorzettingsmacht	§3.4. Een vreemde in het eigen digitale huis?
Cognitieve beïnvloeding sociale media; gebrekkige Europese digitale soevereiniteit en doorzettingsmacht	§3.5 Geweld en haat normaliseren vanuit online extremistische netwerken
Oorlog en criminele overspill-effecten; exploitatie technologische mogelijkheden	§3.6 Ondermijning: internationale ketens drijven lokale exploitatie

Hoewel de stabiliteit door veel burgers als voldoende wordt beoordeeld, wijzen verschillende deelresultaten uit de Publieksmonitor over 2025 op specifieke zorgen over dreigingen buitenshuis en onevenwichtigheden binnenshuis. Nederlanders beoordelen de maatschappelijke stabiliteit gemiddeld met een 6,1. Wie vertrouwen heeft in de toekomst, nationale verbondenheid voelt of de collectieve belangen hoger inschat dan de individuele, beoordeelt de maatschappelijke stabiliteit doorgaans positiever. Optimisme, verbondenheid en een collectieve oriëntatie blijven belangrijke buffers tegen gevoelens van instabiliteit en ongenoegen.

Figuur 7. Welk rapportcijfer geeft men de veiligheid en stabiliteit in Nederland
(bron: HCSS Publieksmonitor)

3.1. Eroderende krachten op de rechtsorde houden aan

Het jaar 2025 stond in het teken van publieke en politieke discussie over de staat van de rechtsstaat en de democratische rechtsorde, aangejaagd door het verkiezingsjaar en door een reeks alarmerende rapporten van toezichthouders en kennisinstellingen. Nederland beschikt onmiskenbaar over een robuust en historisch diep verankerd institutioneel bouwwerk, met sterke waarborgen voor rechtsbescherming, machtscheiding en bestuurlijke continuïteit. Tegelijkertijd worden steeds duidelijker haarscheurtjes zichtbaar, niet zozeer in de formele architectuur van het stelsel, maar in de wijze waarop democratie en instituties functioneren en worden beleefd. Het gaat daarbij om cumulatieve negatieve sentimenten rond uitvoerbaarheid, participatie, legitimiteit en gezag, die afzonderlijk beheersbaar lijken maar in samenhang het risico in zich dragen van verdere erosie van vertrouwen in de rechtsorde als geheel.

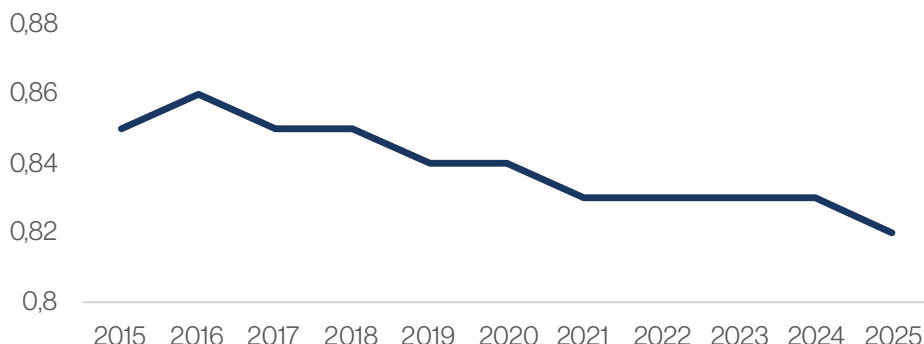
3.1.1. Trends

Nederlandse rechtsorde in lichte regressie. Internationale indices tonen dat Nederland weliswaar nog altijd hoog scoort als het gaat om de kwaliteit van democratie en rechtsorde, maar dat er niettemin sprake lijkt van een graduele neergang. Deze trend past in de bredere internationale context waarin het democratisch-rechtsstatelijk model terrein prijsgeeft aan het autocratische. Ook bij EU-lidstaten om ons heen is vaak sprake van een (lichte) regressie op rechtsstatelijke indicatoren. Over het algemeen zitten maar weinig landen in een opwaartse trend. De Nederlandse graduele verschraling is dus geen uitzondering.

Figuur 8. Staat van de rechtstaat (bron: World Justice Project Rule of Law Index)

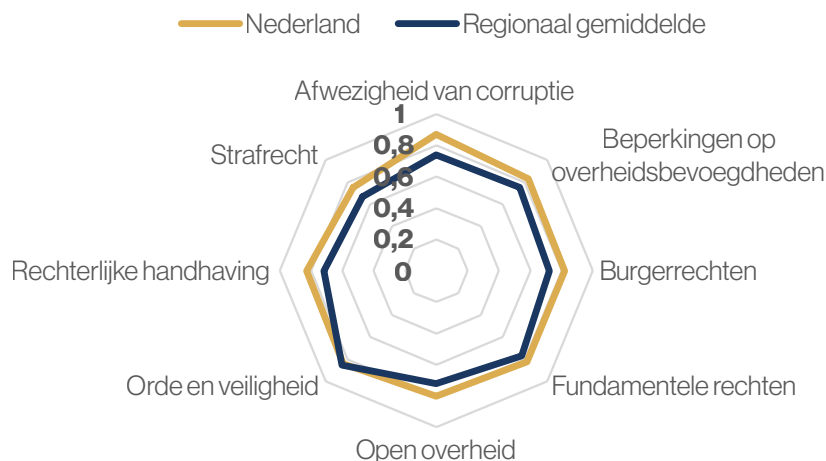
Rechtstaat Index Nederland

De WJP Rechtstaat Index meet de staat van de rechtstaat aan de hand van vragenlijsten aan **experts** en het grote **publiek**.

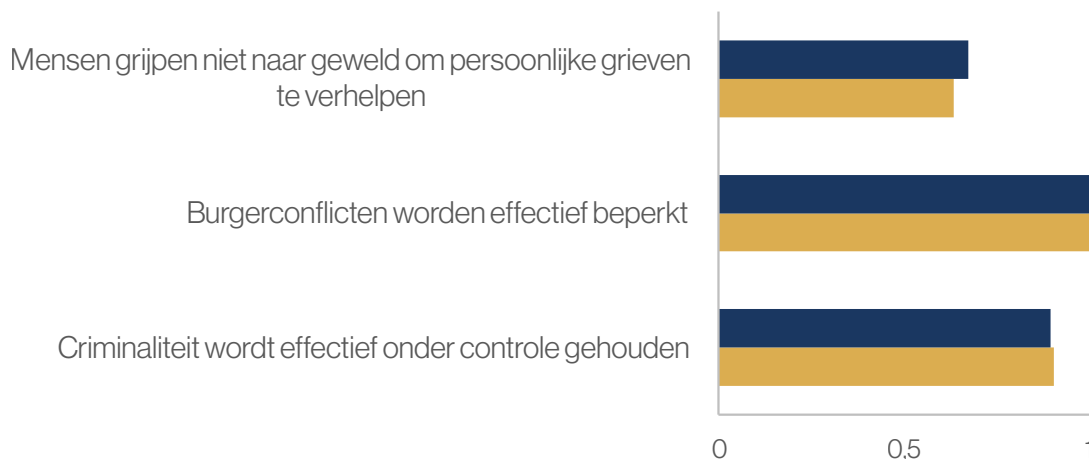
Scores op deelgebieden

De algemene score is opgedeeld in 8 deelscores. Nederland scoort bovengemiddeld op alle behalve één: **Orde en veiligheid**.

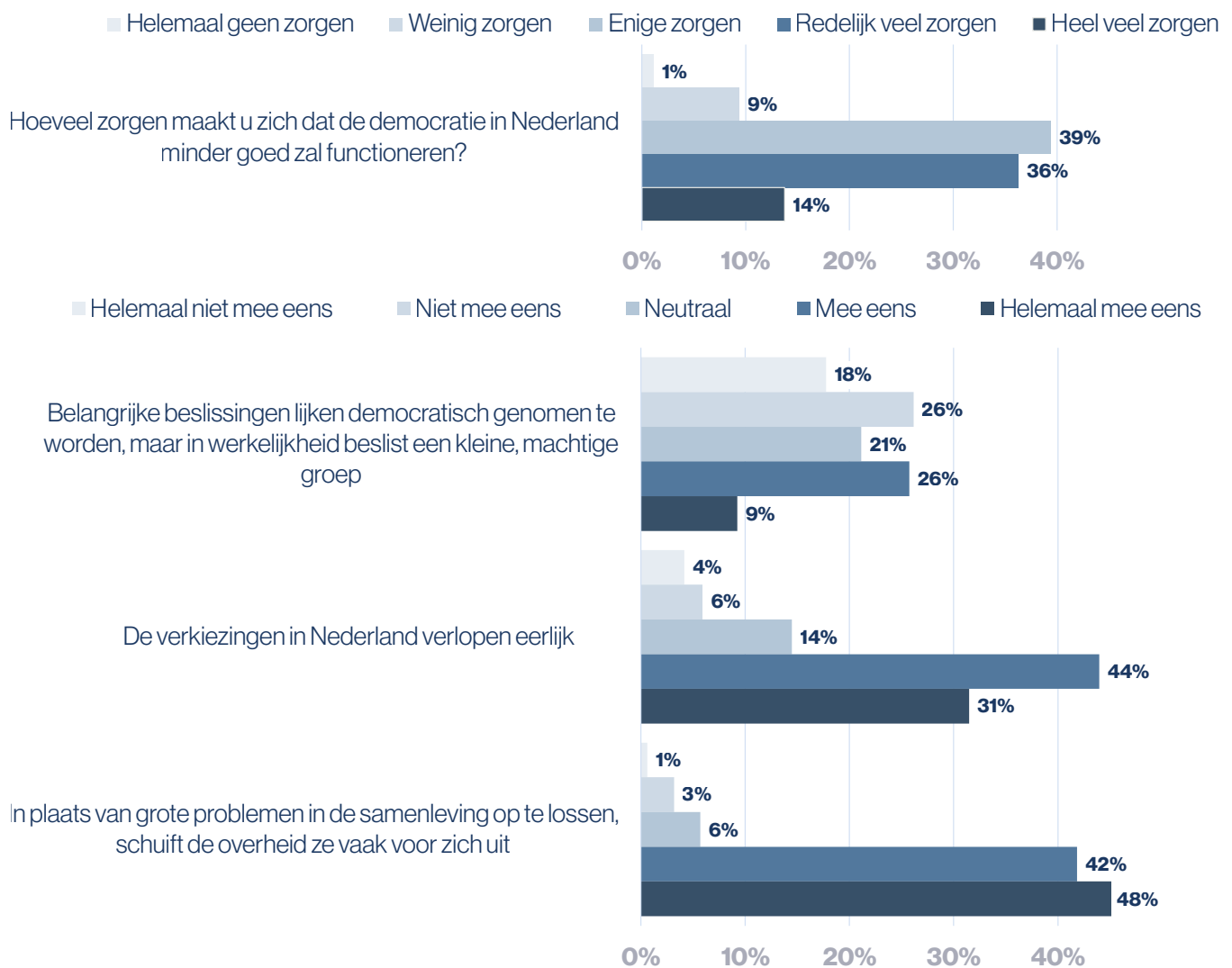
Scores op deelgebied orde en veiligheid

Dit deelgebied is opgebouwd uit drie indicatoren. Op één ervan scoort Nederland ondergemiddeld: **mensen grijpen vaker naar geweld**.

Publieke zorgen over democratie en rechtsorde. Uitkomsten van de HCSS Publieksmonitor bevestigen het kritisch sentiment over de veiligheidsrol. Driekwart geeft bijvoorbeeld aan dat overheid en politie naar hun smaak steeds meer moeite hebben om de veiligheid te garanderen. Andere prominente zorgen over de democratische rechtsorde zijn in essentie tweeledig: burgers ervaren een verlies aan democratische vertegenwoordiging dan wel participatiemogelijkheden; anderzijds zien zij een afnemend vermogen van de overheid om kerntaken uit te voeren en beschikbaar te zijn.²⁶ Bijna de helft van de Nederlanders (47%) voelde 'niets te zeggen te hebben' over wat de regering doet, terwijl 56% zich zorgen maakt dat de democratie minder goed zal functioneren. Dit gevoel van onmacht wordt versterkt door het beeld van een overheid die haar verantwoordelijkheden niet waarmaakt: 89% vindt dat de overheid problemen voor zich uitschuift, en 78% vindt overheidsregels zo complex dat gewone burgers ze niet meer begrijpen. Dit patroon wijst op zich voortzettende tendensen van vervreemding tussen burger en staat.

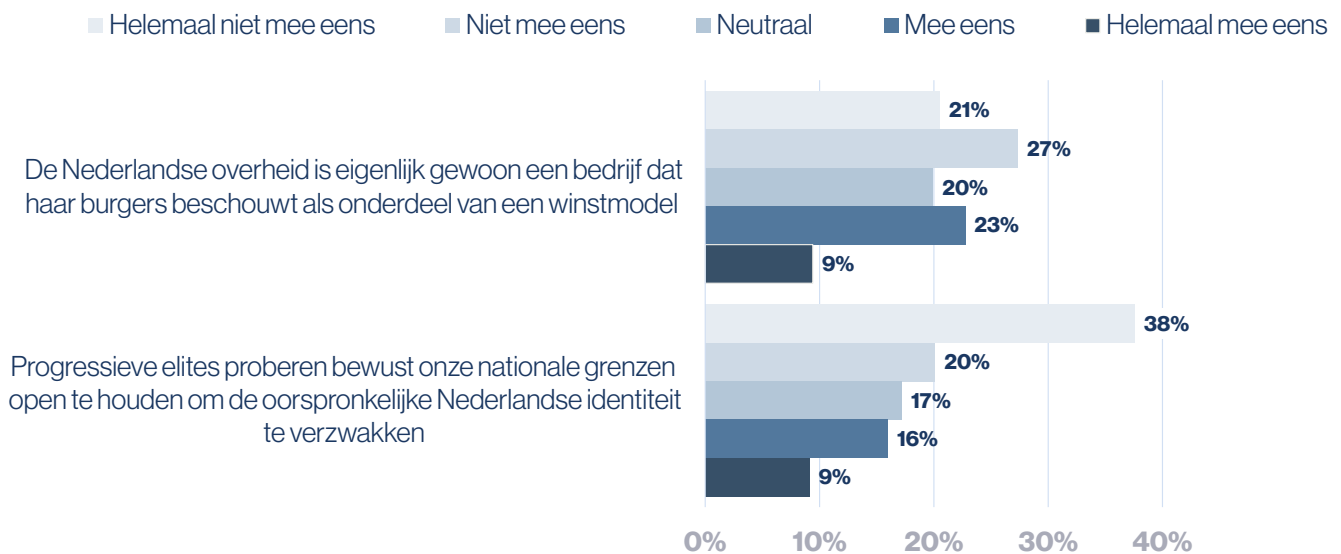
Figuur 9. Zorgen over democratie (bron: HCSS Publieksmonitor)

²⁶ <https://hcss.nl/report/hcss-publieksmonitor-maatschappelijke-stabiliteit-hoofdpijnen-winterpeiling-2025/>

Steun voor anti-institutionele sentimenten en complotdenken. In dit licht is de brede steun voor anti-institutionele complotten een opmerkelijke en betekenisvolle tendens, juist omdat zij niet beperkt blijft tot marginale groepen of extremistische milieus. Anti-institutionele complotten blijken tamelijk sociaal genormaliseerd te zijn en resoneren bij alle maatschappelijke groepen.²⁷ Vele complotnarratieven zijn in essentie verklaringskaders die onrecht en onzekerheid herleiden tot het doelbewust handelen van elites en van de 'roverheid.' Hun verspreiding is in die zin een symptoom voor de wil van grote groepen om de overheid dan wel de staat te delegitimeren. De soms brede steun voor extreme complotdenkbeelden, suggereert zo dat het vertrouwen in instituties sneller erodeert dan de feitelijke prestaties.

Figuur 10. Anti-institutionele verklaringen (bron: HCSS Publieksmonitor)

De in de steek gelaten burger. Wantrouwen in de rechtsorde ontstaat onder andere in de dagelijkse contactbeleving met uitvoeringsorganisaties als UWV, SVB, Belastingdienst, Justis, IND, DUO, COA, NVWA, Dienst Toeslagen en het Instituut Mijnbouwschade Groningen. Veel van deze organisaties opereren onder complexe regelgeving, kwetsbare ICT en structurele budgetdruk, terwijl burgers verwachten als individu gezien te worden en tijdig recht te krijgen. Wanneer dat uitblijft, ontstaan gevoelens van onmacht en onvrede. Ook kansenongelijkheid speelt een rol: het gevoel dat wie mondig, juridisch vaardig of financieel weerbaar is beter door het systeem navigeert. Dossiers als de toeslagenaffaire en de afhandeling van schade in Groningen hebben deze dynamiek zichtbaar gemaakt, maar staan niet op zichzelf. Een opeenstapeling van frustraties leidt tot vervreemding en cynisme en voedt de complotnarratieven weer.

Politieke instigatie van antirechtsstatelijkheid. De erosie van democratische normen wordt niet alleen actueel in het sentiment of de scepsis over het overheidsfunctioneren, maar ook in het politieke gedrag als zodanig. Uit de systematische toetsing van verkiezingsprogramma's door de Nederlandse Orde van Advocaten bleek bijvoorbeeld in 2025 dat elf van de vijftien verkiezingsprogramma's antirechtsstatelijke voorstellen bevatten. Het belang van de politieke

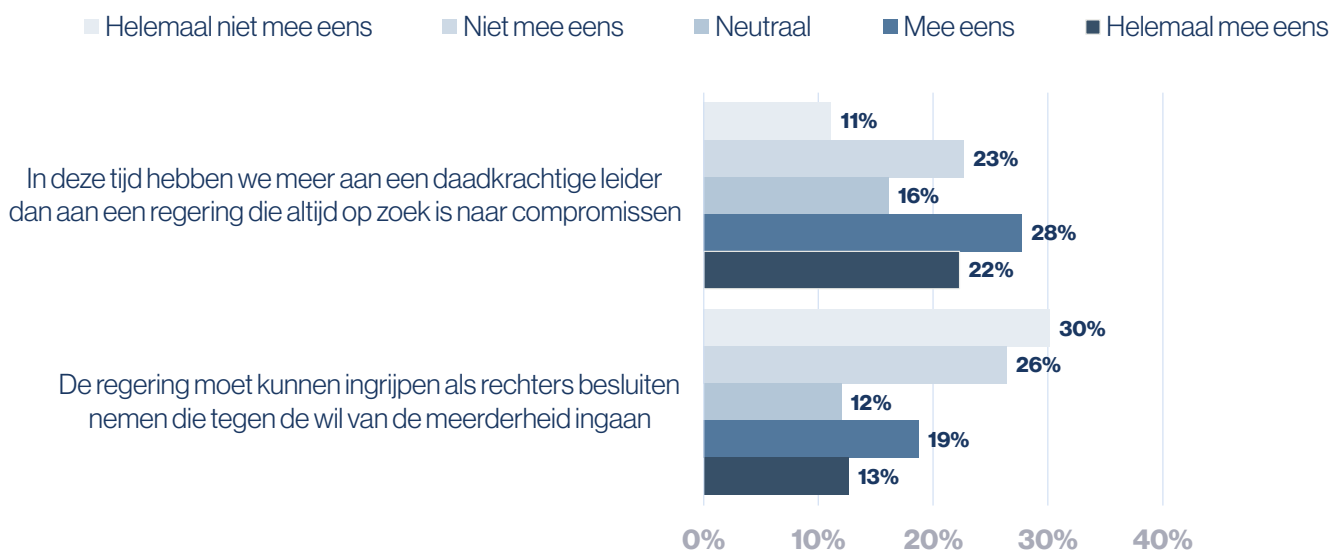
²⁷ HCSS, *Complot in context*, 2025.

rol in democratische erosie mag niet onderschat worden.²⁸ Ook in Nederland normaliseert antirechtsstatelijke retoriek. Radicaal-populistische frames voeden een narratief waarin instituties als partijdige actoren worden geportretteerd en legitimeren anti-institutioneel verzet.

3.1.2. Impact maatschappelijke stabiliteit

Verdere democratische achteruitgang? In Nederland zou verdere democratische achteruitgang zich waarschijnlijk niet uiten in een abrupte 'regime change' maar in een geleidelijke erosie. Ook bij voortzetting van relatief gematigde coalitiepolitiek kan de tractie voor antiliberaal opvattingen toenemen. Op de rechterflanken van het politieke spectrum worden rechtsbeschermingsstructuren op het gebied van asielrecht steeds vaker uitgelegd als obstructie van de volkswil. Herziening van de vanouds monolithische rechtsstatelijke instituties wordt dan een gangbaarder opvatting, niet als uitzondering maar als legitiem politiek standpunt. Op zich zijn deze discussies niet problematisch maar wel als symptoom van slijtend draagvlak voor de rechtsorde als geheel.

Figuur 11. Autocratisch sentiment (bron: HCSS Publieksmonitor)

Online aangejaagde ordeverstoringen. Wanneer instituties onder druk staan en het vertrouwen afneemt, worden desinformatie en vijanddenken sneller een factor van mobilisatie.²⁹ De Britse Southport-rellen illustreren dit scherp: een ernstige geweldsdaad werd online binnen uren hervertaald tot een narratief over migratie en systeemfalen. Een vergelijkbare dynamiek was zichtbaar bij de 'Els Rechts-protesten' in Den Haag, waar online agitatie rond migratie en AZC's uitmondde in gewelddadig oproer en intimidatie. Digitale mobilisatie vergroot lokale spanningen, incidenten voeden polarisatie en die polarisatie legitimeert nieuwe online escalatie. In zo'n feedbacklus ontstaat meer kans op geweld.

²⁸ Larry Bartels bepleit in *Democracy Erodes from the Top* (2023) aan dat Europese burgers even tevreden blijven met democratische instituties als twee decennia geleden. De werkelijke crisis komt van politieke leiders die kwetsbaarheden exploiteren.

²⁹ HCSS, *Geweld aan de horizon: Trends en risico's in veiligheid en destabilisatie*, 2025.

3.2. De ongezellige samenleving: polarisatie houdt aan, evenals de zorg daarover

Eerder bespraken we dat digitalisering de nabijheid heeft vergroot, maar weinig bevorderlijk is gebleken voor sociale cohesie en engagement.³⁰ Digitalisering is echter niet de enige verklarende factor. Polarisation ligt ingebed in zich verdiepende breuklijnen, waarin klassieke links-rechts-tegenstellingen hebben plaatsgemaakt voor botsende cultuurperspectieven. In de 'culture wars' staan een liberaal-progressief wereldbeeld en een reactionair, antiliberaal perspectief tegenover elkaar, met conflicterende opvattingen over identiteit, gender en gezin, omgang met natuur en klimaat, de rol van technologie, en de legitimiteit van instituties en gezag. Door uiteengedreven toekomstbeelden komt het midden onder druk te staan, terwijl radicalere stemmen dominanter worden.³¹

Tegelijkertijd versterken processen van individualisering en informalisering de dynamiek: gespreksnormen en zelfbeheersing ogen verzwakt. Vanuit respectloosheid zijn gesprekken steeds moeilijker te voeren.³² Achtergrond en economische uitgangssituaties spelen ook een rol. Financiële onzekerheid en statusverlies kunnen omslaan in vingervijzen naar de overheid. Ten slotte speelt ook het politieke en institutionele klimaat zelf een rol. Verharding in het politieke debat werkt door in de samenleving.

3.2.1. Trends

Stijgende polarisatie. Er zijn meerdere manieren om naar polarisatie te kijken. Soms wordt onderscheid gemaakt tussen politieke polarisatie, die zit op de aard en intensiteit van politiek conflict, en affectieve polarisatie, die betrekking heeft op onderlinge antipathie. De in Figuur 12 weergegeven ontwikkeling betreft de eerste categorie.³³ De stijgende lijn voor Nederland betekent hier een verschraling in de kwaliteit van politieke deliberatie: het politieke debat is minder compromisgericht geworden, en draait vaker om identitaire kwesties.³⁴ In de V-Dem-methodologie telt juist deze conflictverharding zwaar mee, omdat zij het geluid van het midden smooit. Nederlandse analyses ondersteunen deze lezing. De Raad van State waarschuwt dat de 'verbubbeling' het deliberatieve proces verstoort.³⁵ SCP-metingen laten zien dat het politieke midden in Nederland numeriek groot blijft, maar zich minder gehoord en minder gerepresenteerd voelt.³⁶

³⁰ Thurner, M. Hofer, & J. Korbel, *Why more social interactions lead to more polarization in societies*, 2025.

³¹ Bart Brandsma, *De kracht van het stille midden*, 2019.

³² HCSS, *Maatschappelijke ontgoocheling van de middenklasse. Optreden, oorzaken en gevolgen*, 2023.

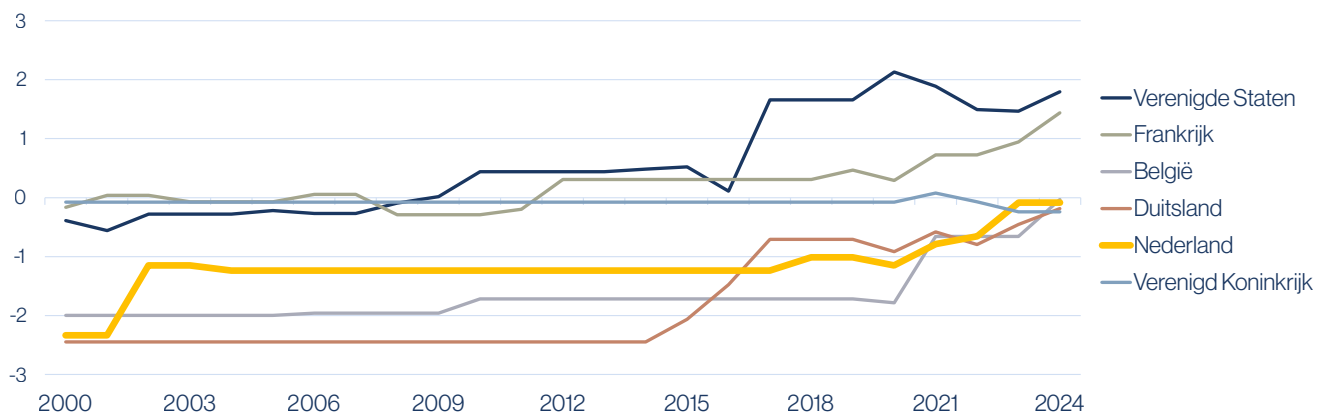
³³ Deze meting zegt niet primair iets over ideologische afstand tussen kiezers of partijen, maar over de manier waarop politieke tegenstellingen worden uitgevochten en geïnstitutionaliseerd. Volgens V-Dem-experts manifesteert de ontwikkeling van politieke polarisatie zich vooral rond thema's als migratie, nationale identiteit, klimaat, wetenschap en instituties. Dit zijn onderwerpen waarin delegitimerende frames sneller opduiken, bijvoorbeeld wanneer media, rechtspraak of het parlementaire systeem zelf als partijdig of onbetrouwbaar worden voorgesteld. V-Dem Institute, *Political Polarization Index – Codebook and Methodology*, 2024.

³⁴ V-Dem Institute (2024); *Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot*.

³⁵ Raad van State (2024); *Uitdagingen voor de democratie*.

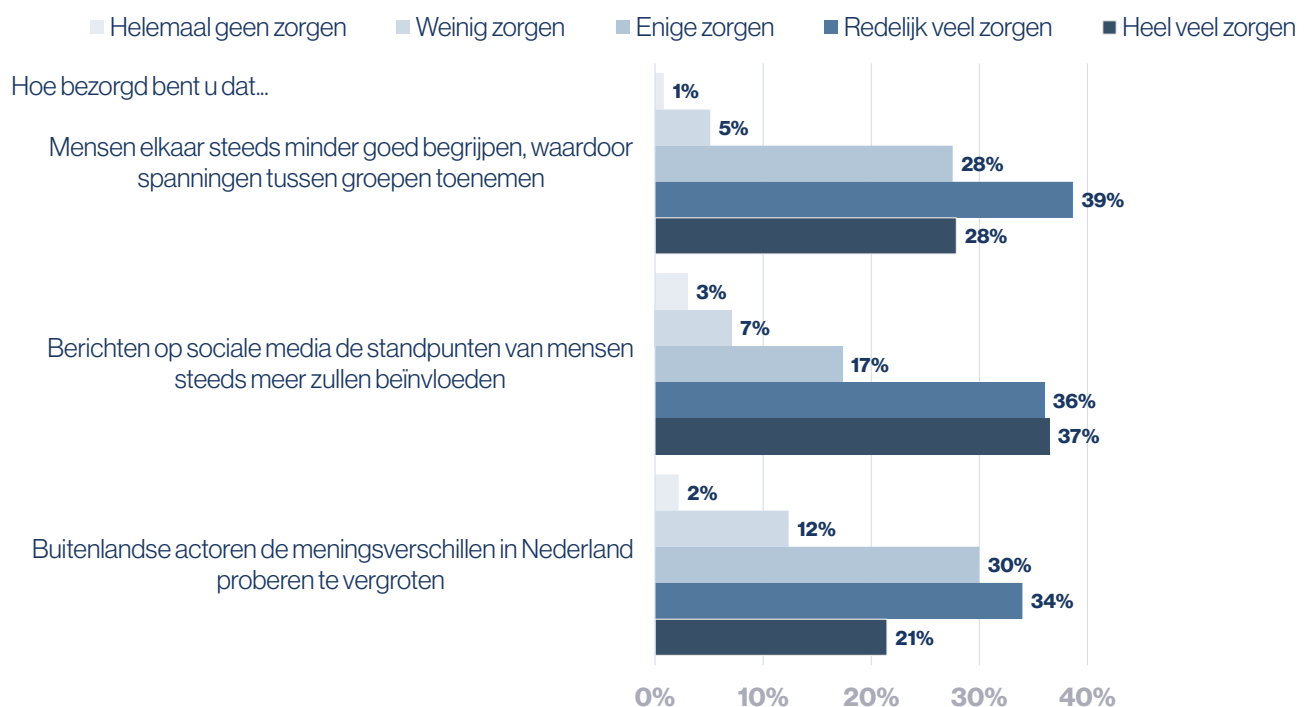
³⁶ SCP (2024); *Burgerperspectieven 2024 – Bericht 3*.

Figuur 12. Politieke polarisatie-index op basis van 3500 expertmeningen
(bron: V-Dem Political Polarisation Index)

Zorgen over affectieve polarisatie. Aanvullend op de empirische stijging van politieke polarisatie, is de mate van affectieve polarisatie in Nederland vooral herkenbaar aan het publiek sentiment. Een meerderheid herkent dat spanningen te herleiden zijn tot wederzijds onbegrip. Polarisation wordt daarmee beleefd als een probleem van maatschappelijke verhoudingen. Ook de gepercipieerde kwalijke rol van sociale media wordt herkend. Ruim zeven op de tien respondenten gaf eind 2025 aan zich zorgen te maken over de groeiende invloed hiervan op standpuntvorming. Ten slotte bestaat er ook substantiële bezorgdheid over buitenlandse actoren die tegenstellingen in Nederland zouden proberen te vergroten. Zorgen over het sociale en normatieve fundament van de samenleving wijzen zo op deelaspecten van affectieve polarisatie.

Figuur 13. Zorgen over polarisatie (bron: HCSS Publieksmonitor)

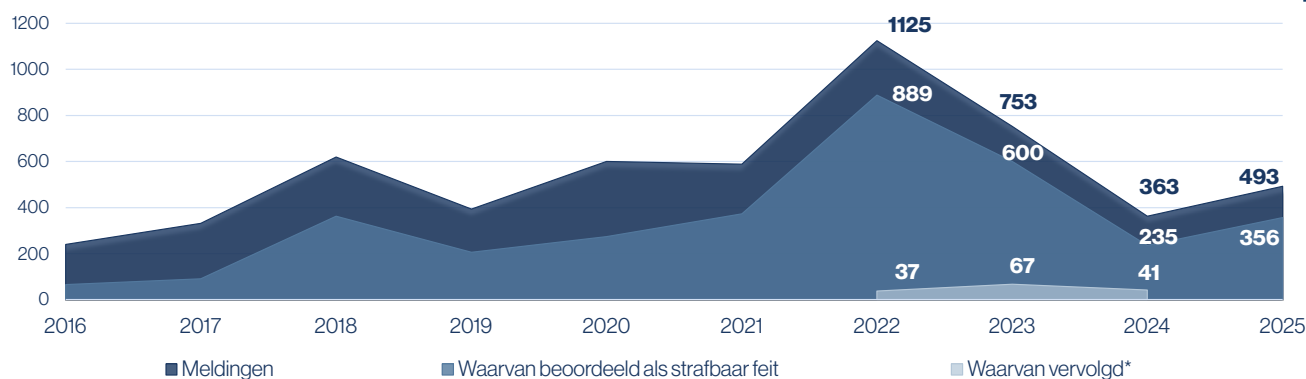
Sociaal kapitaal hoog maar ongelijk verdeeld. Een manier om naar polarisatie te kijken is door de bril van sociaal kapitaal. Nederlanders scoren op dit punt goed, maar verschillen ontstaan in het type kapitaal (zie kader). 'Bonding-kapitaal' is doorgaans sterk binnen homogene groepen, maar bridging- en linking-kapitaal ogen veel fragieler. Met name de grote verschillen die tussen sociale groepen bestaan, vertellen dat verhaal.³⁷ Paradoxaal genoeg heeft tweederde van de Nederlandse bevolking vertrouwen in andere mensen (het op-één-na hoogste percentage in Europa na Finland) maar beschouwt 12% zich als lid van een gediscrimineerde groep, het op-één-na hoogste percentage van 19 EU-landen.³⁸ Dit suggereert dat verschillende dimensies van sociaal kapitaal tenminste deels onafhankelijk van elkaar bewegen. Men kan in het algemeen vertrouwen hebben in 'mensen', maar zich tegelijkertijd buitengesloten voelen door instituties. Ook hebben mensen met praktische opleidingsniveaus vaak minder vertrouwen en minder ontwikkelde netwerken, terwijl juist deze groepen al in wijken wonen waar onvrede bestaat.³⁹ In steden met de meest complexe veiligheidsopgaven zien we zo de mindere sociale veerkracht.

Verschillende vormen van sociaal kapitaal. **Bonding-kapitaal** wijst op nabije, vertrouwensvolle relaties tussen mensen uit homogene groepen. Ze zorgen voor geborgenheid en vertrouwdheid. **Bridging-kapitaal** ontstaat uit verbanden buiten de 'eigen' groep, zoals leden van een sportvereniging, ouders met kinderen op dezelfde op school. Deze verbanden zijn vaak meer op afstand maar bevatten een belangrijke verbindende kracht. Deze vorm nodigt uit tot ontmoetingen met andersdenkenden. **Linking-kapitaal** is gebaseerd op verticale relaties. Denk aan de relatie tussen burgers en overheidsinstellingen. In deze meer zakelijke, transactionele verbanden is de ervaring van vertrouwen, respect en rechtvaardigheid cruciaal.

3.2.2. Impact maatschappelijke stabiliteit

Polarisatie raakt maatschappelijke stabiliteit niet op één manier. Een analytisch vruchtbaar onderscheid is dat tussen verticale en horizontale verhanding.

Figuur 14. Aantal bedreigingen politici (bron: Openbaar Ministerie)

*data over vervolgingen sinds 2022; niet bekend voor 2025

³⁷ [Sociale samenhang in Nederland stabiel, maar grote verschillen baren zorgen | Sociaal en Cultureel Planbureau; Sociale cohesie blijft stabiel, maar is fragiel – Sociale Vraagstukken](#)

³⁸ [Sociaal kapitaal | CBS](#)

³⁹ [Sociale samenhang in Nederland stabiel, maar grote verschillen baren zorgen | Sociaal en Cultureel Planbureau](#)

Verticale verharding betreft de verslechterende verhouding tussen burgers en gezagsdragers, instituties en het openbaar bestuur. Hier verschuift kritiek op beleid door naar actieve betwisting van legitimiteit. Polarisatie fungeert in dit domein als een escalatiemechanisme dat de drempel verlaagt voor normoverschrijdend gedrag, omdat gezag moreel wordt losgekoppeld van rechtmatigheid. De impact op maatschappelijke stabiliteit manifesteert zich hier relatief direct en zichtbaar: groepen haken af, weigeren de naleving van regels of gaan zelfs over tot intimidatie van mensen met een publieke of ambtelijke taak. De opkomst van zogenaamde 'soevereinen' is eveneens als een symptoom te zien.

Horizontale verharding speelt zich af binnen de samenleving zelf en raakt de relaties tussen groepen burgers. Hier gaat het minder om confrontatie met de overheid en meer om fragmentatie, identitaire tegenstellingen en het verlies van gedeelde referentiekaders. De impact op maatschappelijke stabiliteit is minder spectaculair, maar structureel en cumulatief. Polarisatie ondermijnt de kwaliteit van publieke deliberatie: gesprekken verharderen, nuance verdwijnt en het vermogen om perspectieven te overbruggen neemt af. Daardoor ontstaan verlamming en vertraging in maatschappelijke besluitvorming, niet zozeer omdat conflict ontbreekt, maar omdat conflict niet meer productief wordt verwerkt. Wat resteert is maatschappelijke moedeloosheid, terugtrekking uit het publieke debat en een groeiende zwijgende groep burgers die zich niet meer vertegenwoordigd voelt.

Maatschappelijke desillusie. Een aanhoudend gepolariseerde samenleving tast op den duur het thuisgevoel aan bij iedereen. Beleidsreacties worden defensiever, bestuur risicomijder. Burgers keren zich sterker naar binnen, wat participatie ontmoedigt. Dit creëert een vicieuze cirkel waarin polarisatie niet direct tot openlijke verstoringen leidt, maar de samenleving minder weerbaar wordt door verminderde samenhang en vertrouwen.

Wat betekent dit voor de politie? Verticale polarisatie manifesteert zich voor de politie als burgerlijke agressie en betwisting van gezag. De opkomst van 'soevereinen' is een symptoom van dit soort spanningen die het dagelijkse werk belasten. Horizontale polarisatie bemoeilijkt politietoetreding op andere wijze: waar burgergroepen geen gedeeld referentiekader meer kennen en identitaire tegenstellingen verharderen, moet de politie vaker interveniëren bij allerlei soorten escalaties zoals gelijktijdige pro- en tegendemonstraties. Ten slotte, een gepolariseerde samenleving creëert een hypersensitieve maatschappelijke context waarin partijen vrezen om aan de schandpaal genageld te worden. Daarin worden beslissingen juridischer en neemt indekgedrag toe. De sensitiviteit zorgt voor een strengere normatieve kadering van het politiewerk terwijl agenten ondertussen doelwit worden van verharding.

3.3. Verhuftering: normvervaging drijft de hang naar gezag en morele ankers

Onbehagen over verhuftering benadrukt een maatschappelijke paradox. Nederlanders zijn overwegend tevreden over hun eigen leven, maar aanzienlijk somberder over de manier waarop mensen met elkaar samenleven.⁴⁰ Diverse sociale wetenschappers hebben er in het verleden op gewezen dat dit maatschappelijke onbehagen in de publieke perceptie al

⁴⁰ SCP, *Nederlanders tevreden over eigen leven, maar bezorgd over Nederland*, 2024.

snel wordt vertaald naar gevoelens van onveiligheid. Vanuit het idee van verhuftering loopt daarbij een directe lijn naar een veronderstelde gezagscrisis. Asociaal gedrag wordt niet langer gezien als voorbehouden aan specifieke kansarme groepen, maar juist als een breder en meer universeel aanpassingsprobleem. De cumulatie van alledaags wangedrag kan zo bijdragen aan het beeld van een samenleving die ontspoot. Dit effect wordt versterkt wanneer mensen lage verwachtingen hebben van het gedrag en de bereidwilligheid van anderen.

Verhuftering markeert zo de complexe relatie tussen onveiligheidsbeleving en moreel onbehagen. De kernvraag is wanneer een overlastprobleem primair een zaak is voor politie en handhaving, en wanneer het vooral duidt op een tekort aan collectieve verantwoordelijkheid en opvoeding. Een gebrekkig onderscheid tussen deze domeinen leidt tot aanvullende spanningen. Wanneer moreel onbehagen structureel wordt verward met onveiligheid, verschuift de beleidsmatige aandacht naar strengere handhaving en zichtbaarder gezag, terwijl het onderliggende probleem normatief en cultureel van aard is. Morele problemen zijn echter moeilijk meetbaar. Het is daarom niet verwonderlijk dat oplossingen zich vooral richten op vormen van normvervaging die registreerbaar en hanteerbaar zijn, zoals overtredingen op heterdaad.

Het is zeer voorstelbaar dat verhuftering een grotere invloed heeft op de verhoudingen in de samenleving dan objectief kan worden vastgesteld. Immoreel maar niet strafbaar gedrag laat nauwelijks sporen na in statistieken of registraties, maar kan wel degelijk doorwerken in gevoelens van vervreemding, wantrouwen en maatschappelijke irritatie. Een beter begrip van verhuftering is nodig als bron van onvrede die zich niet eenvoudig laat reduceren tot klassieke veiligheidsvraagstukken. HCSS peilt de publieke perceptie van verhuftering als maatschappelijk probleem. Wat nog meer onderzoek vergt, is de feitelijke staat van verhuftering van Nederland en de bredere impact op de rechtsorde, begrepen als de mate waarin verhuftering maatschappelijke desillusie en onvrede voedt.

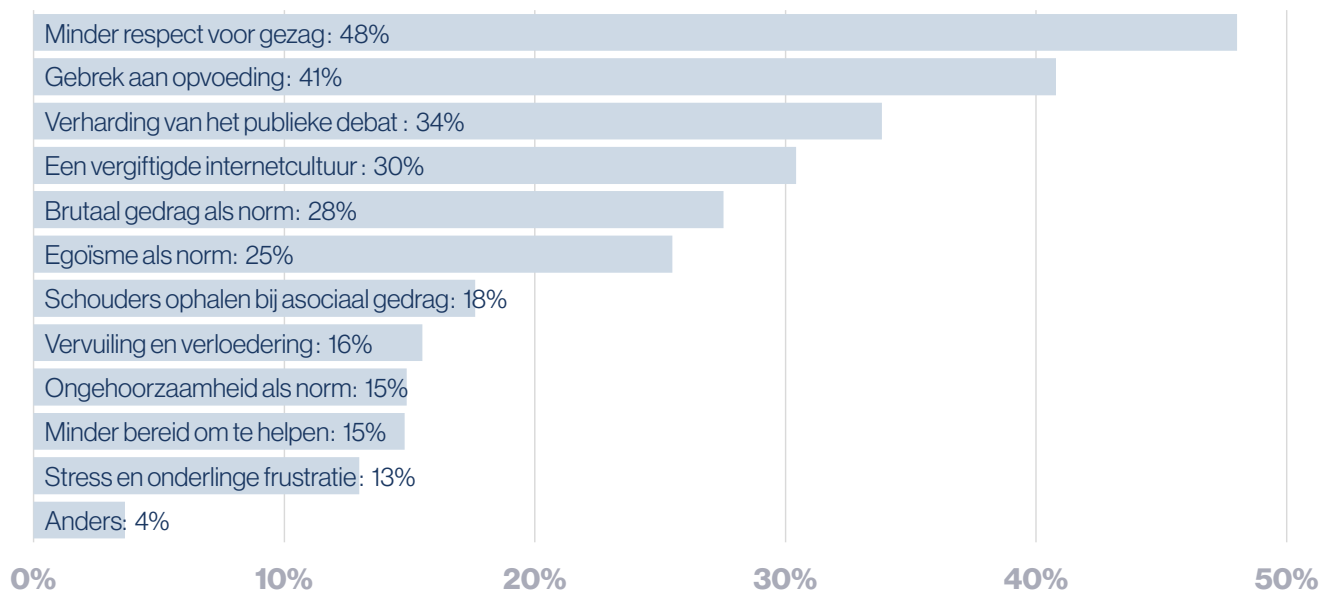
3.3.1. Trends

Algemene ergernissen ‘op straat’. Asociaal gedrag is lastig meetbaar. De aangiftebereidheid is bovendien laag en morele beleving is sowieso lastig in cijfers te vatten. Wél hebben we kunnen constateren dat een groot deel van de Nederlandse bevolking zich zorgen maakt over asociaal gedrag. De meest genoemde vormen van overlast in de buurt betreffen gedragingen die raken aan verantwoordelijkheid voor de gedeelde ruimte, zoals hondenpoep, te hard rijden, rommel op straat en geluidsoverlast.⁴¹ In de peiling door HCSS domineren respectloos gedrag, intimidatie en online haat boven klassieke strafbare feiten. Dit wijst erop dat zorgen over asociaal gedrag primair gaan over ervaren normloosheid, niet over criminaliteit in enge zin. Verhuftering krijgt daarmee vooral betekenis als aantasting van informele sociale orde.

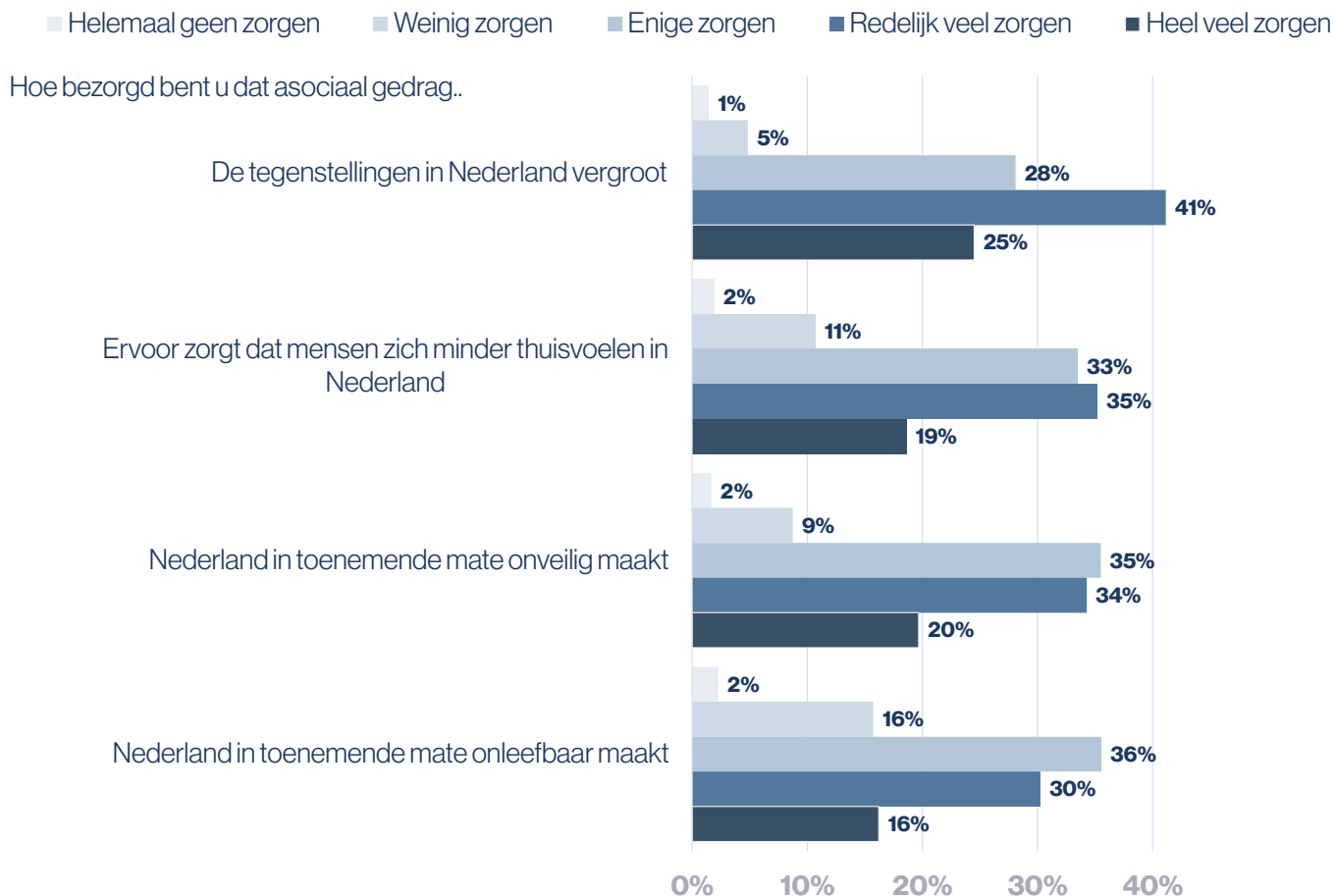
Zorgen over maatschappelijke weerslag. Een ruime meerderheid meent dat asociaal gedrag maatschappelijke tegenstellingen vergroot, het thuisgevoel ondermijnt en Nederland onveiliger en onleefbaarder maakt. Deze sprong van micro-ervaring naar macro-oordeel is analytisch relevant: zij suggereert dat verhuftering bijdraagt aan bredere onzekerheid over maatschappelijke samenhang. In alle vier de gemeten dimensies – het vergroten van tegenstellingen, het verminderen van het thuisgevoel, het onveiliger maken van Nederland en het aantasten van de leefbaarheid – overheerst deze zorg. Kennelijk vertalen lokale incidenten en ongenoegens zich naar een verminderd maatschappelijk ‘thuisgevoel’.

⁴¹ CBS, *Veiligheidsmonitor 2023. Bijlage I*, 2023.

Figuur 15. Percentage respondentent waarvan het ervaren zorgwekkend asociaal gedrag in hun top-3 staat (bron: HCSS Publieksmonitor)

Figuur 16: Zorgen over asociaal gedrag in vier dimensies (bron: HCSS Publieksmonitor)

3.3.2. Impact maatschappelijke stabiliteit

Afnemende sociale zelfcorrectie en terugtrekgedrag. Een effect van verhuftering is dat informele vormen van sociale zelfregulering onder druk komen te staan. In een context waarin mensen elkaar sneller als normloos of onbetrouwbaar ervaren, neemt de bereidheid af om anderen aan te spreken, bij te sturen of verantwoordelijkheid te nemen in het publieke domein. Mensen passen hun gedrag aan door conflicten te ontwijken, publieke ruimtes te mijden of zich terug te trekken in de privésfeer. Dit leidt tot een negatieve spiraal in het sociale weefsel: hoe minder mensen elkaar aanspreken of corrigeren, hoe zichtbaarder normoverschrijdend gedrag kan worden en het gevoel van verhuftering verder kan voeden. Daarmee ondermijnt verhuftering het bredere vertrouwen in het vermogen van de samenleving om zichzelf te handhaven en normeren.

Opgeblazen verwachting over corrigerend optreden. Verhuftering kan leiden tot een structurele verschuiving in verwachtingen ten aanzien van instituties, met name politie, handhaving en lokale overheid. Wanneer moreel onbehagen over alledaags gedrag wordt vertaald naar een gevoel dat het uit de hand loopt, ontstaat de verwachting dat de overheid corrigerend moet optreden, ook waar gedrag niet of nauwelijks juridisch te normeren is. Hierdoor ontstaat een vorm van verwachtingsinflatie: instituties worden aangesproken op het herstellen van morele orde, terwijl hun instrumentarium primair is ontworpen voor het handhaven van rechtsnormen. Wanneer gezag niet zichtbaar of effectief kan optreden tegen moreel storend maar legaal gedrag, kan dit paradoxaal genoeg het beeld van gezagsverlies verder versterken. Zo ontstaat een vicieuze cirkel waarin verhuftering leidt tot hogere verwachtingen van instituties, die deze per definitie niet volledig kunnen waarmaken.

Moralistische polarisatie. Verhuftering duidt in de eerste plaats op een normatieve perceptie, minder op feitelijk asociaal gedrag. De negatieve beleving werkt dan ook logischerwijs door in de politieke verwachting, waar zij de roep om law and order kan versterken. Een complicerende factor is dat mensen normloosheid mogelijk sneller herkennen bij anderen dan bij zichzelf. Dat mechanisme kan leiden tot polarisatie door moralisme, waarbij maatschappelijke spanningen worden geduid als moreel falen van specifieke groepen in plaats van als gedeelde sociale opgave. Zo kan moreel onbehagen zich vertalen in verscherpte tegenstellingen en een groeiende afstand tussen groepen, met gevolgen voor vertrouwen en samenhang. Meer onderzoek is nodig dat zelfrapportage van normoverschrijdend gedrag expliciet confronteert met de manier waarop mensen verhuftering bij anderen problematiseren. Pas dan kan scherper worden onderscheiden waar sprake is van daadwerkelijke ontwrichting en waar van morele frustratie over gezag.

Wat betekent dit voor de politie? Verhuftering betekent dat de politie vaker wordt aangesproken op problemen die niet primair strafrechtelijk zijn. Moreel onbehagen wordt al snel vertaald naar een vraag om handhaving. Dat vergroot de druk op zichtbaar gezag. Tegelijkertijd is veel gedrag dat als storend wordt ervaren niet strafbaar en lastig te normeren. De politie komt daardoor sneller in een spagaat tussen maatschappelijke verwachtingen en juridische mogelijkheden. Dit vraagt om scherpere rolafbakening. Niet elk probleem van normverval is een politietaken. Tegelijk kan de politie zich niet volledig terugtrekken, omdat haar aanwezigheid mede bepaalt hoe mensen gezag en orde ervaren. Dat vraagt om het vermogen om onderscheid te maken tussen veiligheidsproblemen en sociale fricties, en om samenwerking met gemeenten, handhaving en maatschappelijke partners. Voor de politie wordt het daarmee steeds belangrijker om niet alleen op te treden, maar ook te duiden, te begrenzen en verwachtingen realistisch te houden, juist om te voorkomen dat moreel onbehagen onnodig escaleert tot een veiligheidsvraagstuk.

3.4. Een vreemde in het eigen digitale huis?

Het digitale leven is dusdanig genormaliseerd dat velen inmiddels van een 'hybride samenleving' spreken: het digitale en het fysieke zijn niet meer te scheiden. Zolang digitalisering geleidelijk verloopt en samenleving, instituties en normen de tijd krijgen om mee te bewegen, blijft de impact beheersbaar. Maar op een aantal punten blijkt dat de technologische ontwikkeling sneller gaat dan het maatschappelijke aanpassingsvermogen kan bijbenen. Digitalisering en de AI-transformatie zijn bovendien steeds minder goed te regisseren. Afhankelijkheden nemen toe. We ogen steeds meer als 'vreemden in het eigen digitale huis'. Deze gelijktijdige versnelling en vervreemding wordt zichtbaar in een aantal trends dat de toenemende onzekerheid en het ongemak laat zien over een digitaliserende samenleving die steeds meer buiten burgerlijke en politieke controle begint te vallen.⁴²

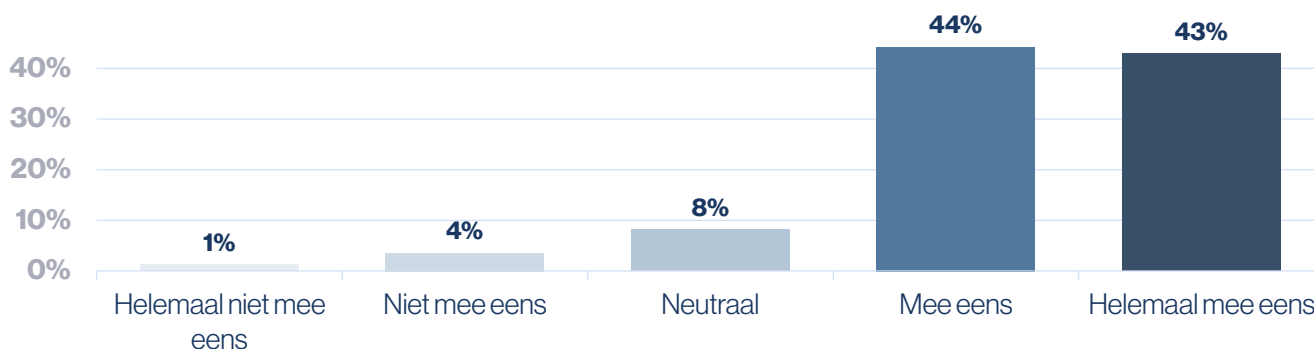
3.4.1. Trends

Digitale normloosheid in een samenleving van twee stromen. De Nederlandse zorgen over de rol van digitale platformen in polarisatie wijzen op een fundamenteel spanningsveld tussen twee 'samenlevingslogica's' die steeds verder uit elkaar lijken te groeien. In de fysieke ruimte blijft gedrag ingebed in sociale nabijheid, wederkerigheid en directe consequenties. Het online leven ontwikkelt zich langs een eigen stroom, met andere prikkels, andere beloningen en een veel zwakkere normatieve structuur. Deze tweestromenmaatschappij maakt dat individuen zich gelijktijdig in twee normatieve werkelijkheden bewegen. Wat offline als grensoverschrijdend zou gelden, kan online circuleren zonder noemenswaardige frictie. Integendeel, polariserende, verhardende of ontmenselijkende uitingen worden in digitale omgevingen vaak juist versterkt door algoritmische logica en groepsdynamiek. Digitale normloosheid betekent deels een afwezigheid van regels, maar ook het ontbreken van sociale repercussies. Normen zijn fragmentarisch, groepsgebonden, gekoppeld aan de online-status economie.

Figuur 17. Online omgevingen als voedingsbodem voor haat en geweld

(bron: HCSS Publieksmonitor)

Stelling: *Online omgevingen vormen een belangrijke voedingsbodem voor haat en geweld in onze samenleving.*

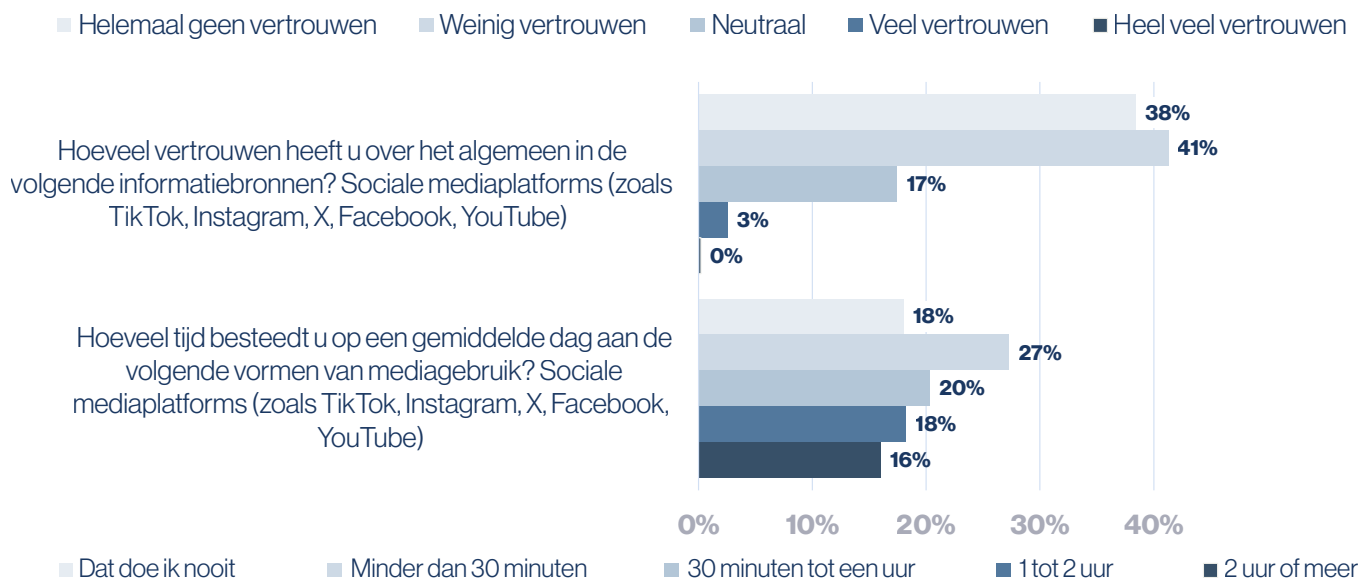

⁴² De selectie van trends moet niet als een uitputtende weergave van de digitale maatschappelijke ontwikkeling beschouwd worden, maar als een schetsmatige blik.

HCSS-onderzoek benadrukte dat digitale omgevingen inderdaad intensief fungeren als broedplaatsen voor complotdenken, anti-institutioneel sentiment en radicalisering, waarbij online normalisering de drempel verlaagt voor fysieke escalatie. De zorgen die hierover onder Nederlanders leven zijn daarmee niet alleen cultureel of moreel van aard, maar raken aan een structurele verschuiving in hoe sociale orde wordt gevormd en ondermijnd. De digitale stroom oefent steeds vaker druk uit op de fysieke samenleving, terwijl de fysieke normen onvoldoende doorwerken in het online domein. Juist deze asymmetrie maakt digitale normloosheid tot een destabiliserende factor. Niet omdat normen verdwijnen, maar omdat zij uiteenlopen en elkaar steeds minder corrigeren.

Steeds meer digitaal bemiddeld maar niet noodzakelijk mediawijs. In functionele zin is de samenleving zeer gedigitaliseerd: volgens Eurostat beschikt ruim 80% van de Nederlandse bevolking over ten minste basis digitale vaardigheden, en onder jongeren (vanaf 12-jarigen) ligt dit aandeel boven de 90%.⁴³ De toename betekent ook een toegenomen afhankelijkheid van digitale vaardigheden. Maar Nederlandse en Europese studies laten zien dat deze hoge mate van digitale vaardigheid niet automatisch gepaard gaat met een sterk vermogen om desinformatie, framing en manipulatie te herkennen.⁴⁴ Europese analyses van het Joint Research Centre tonen bovendien dat intensief socialemediagebruik samenhangt met grotere blootstelling aan desinformatie, zonder dat dit leidt tot betere herkenning ervan.⁴⁵ Zo ontstaat een structurele kwetsbaarheid: een samenleving die technisch goed verbonden en digitaal competent is, maar waar ook toxische contentdeling vrij ongehinderd plaatsvindt.

Figuur 18: Vertrouwen in en gebruik van sociale media (bron: HCSS Publieksmonitor)

⁴³ Eurostat, *Digital skills statistics*, 2024

⁴⁴ SCP, *Burgers en desinformatie*, 2022.

⁴⁵ European Commission Joint Research Centre, *How people encounter and engage with online disinformation*, 2023.

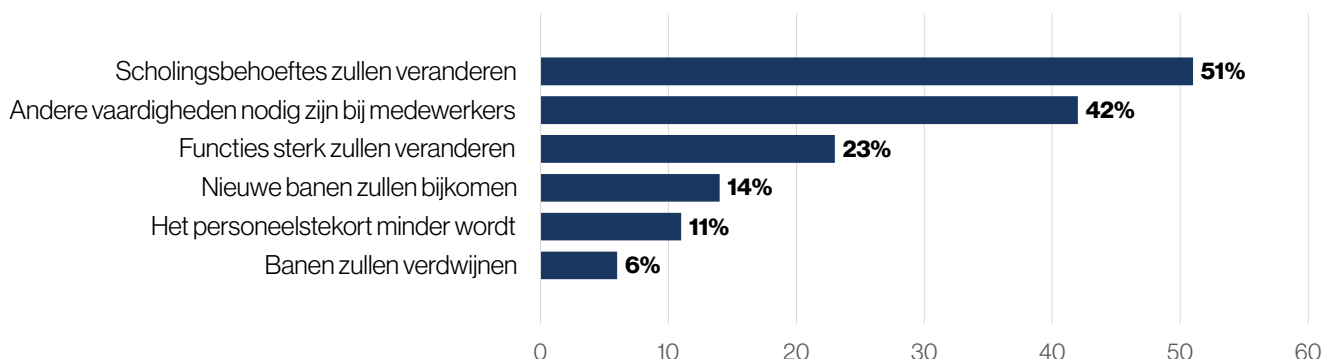
Toenemende onzekerheid over afhankelijkheden ICT-technologie. De grote digitale afhankelijkheden hebben de Nederlandse samenleving kwetsbaar gemaakt, en dit wordt ook zo ervaren. Op dit moment (begin 2026) ligt de overname van het Nederlandse DigiD onder het vergrootglas. Maar er zijn vele cases. Ook de Autoriteit Persoonsgegevens waarschuwt dat de dominantie van grote cloud- en softwareleveranciers onwenselijk is voor systemen in de publieke sector, en dat een conflict of beleidswijziging in de VS ons hard zou raken. In de energiesector heeft de keuze van Nederlandse netbeheerders voor vier miljoen slimme meters bij de Chinese fabrikant Kaifa Technology geleid tot kritische vragen. Verschillende politieke keuzes tonen aan dat de afhankelijkheidsproblematiek nog onvoldoende serieus genomen wordt. Tegelijkertijd is het ontwikkelen van cyberveilige, autonome oplossingen binnenshuis geen gemakkelijke opgave: het bouwen van eigen cloudplatformen, identiteitsinfrastructuur of industriële technologie vergt substantieel tijd-, kapitaal- en kennisverlies en gaat gepaard met kwetsbare ontwikkelings- en testfasen.

Toenemende onzekerheid over 'The Great AI-Replacement'. Cijfers schetsen een contrast tussen feitelijke AI-disruptie en maatschappelijke terughoudendheid. In de praktijk blijft AI-gebruik overwegend ondersteunend.⁴⁶ Internationaal werd geschat dat generatieve AI 0,5–3,5% van alle werkuren ondersteunt, wat nog niet wijst op grootschalige arbeidsvervanging.⁴⁷ Tegelijkertijd is de perceptie van dreiging aanzienlijk groter. Slechts 29% van de Europeanen verwacht dat AI per saldo meer banen creëert dan vernietigt. Een meerderheid verlangt bescherming tegen risicovolle of onethische toepassingen.⁴⁸ Deze zorgen vertalen zich in een 'adoptierem': Veel organisaties kijken nog de kat uit de boom.⁴⁹ Daarmee wordt AI mogelijk economisch suboptimaal benut. Tegelijk is scepsis niet irrationeel. Zeker als het gaat om menselijke vervanging van taken en arbeid zal er steeds meer op het spel komen te staan.⁵⁰ Zoals eerder aangegeven speelt het ontbreken van een strategisch kader voor de adoptie van AI-technologie hier parten. Het gevolg is een dubbel verlies: vertraagde economische benutting én een gevoel van onzekerheid dat aanhoudt.

Figuur 19. Verwachtingen impact AI door werkgevers in komende vijf jaar
(bron: UWV Werkgeversonderzoek 2024)

% als reden gegeven

⁴⁶ CBS, *AI Monitor 2024 – Use of AI technology by Dutch companies*, 2024.

⁴⁷ Recentste internationale studies baseren deze bandbreedte op modelmatige schattingen en survey-analyses van taakgebruik, waarin wordt geïnventariseerd in welke mate generatieve AI bepaalde werkzaamheden ondersteunt. Het betreft geen directe meting van gerealiseerde arbeidstijd in nationale statistieken. Harvard Kennedy School, *The rapid adoption of generative AI*, 2024.

⁴⁸ European Parliament, *Eurobarometer – Plenary insights*, 2024.

⁴⁹ KPMG & University of Melbourne, *Trust, attitudes and use of AI: A global study*, 2025.

⁵⁰ OECD, *Trustworthy AI: Policies and governance*, 2023.

3.4.2. Impact maatschappelijke stabiliteit

In veel opzichten is de digitaliserende samenleving een geleidelijk en onschadelijk proces. Maar we zien ook dat het sommige verhoudingen in de samenleving scheeftrekt.

Maatschappelijke onttrekking. Onderzoek laat zien dat intensief gebruik van digitale media samenhangt met verzwakking van collectieve normen, vooral waar digitale communicatie fysieke ontmoetingen vervangt in plaats van aanvult.⁵¹ Sherry Turkle beschreef treffend dat digitale communicatie weliswaar constante verbondenheid suggereert, maar tegelijk aandacht en betrokkenheid ondermijnt, wat zij samenvat als 'alone together'.⁵² In Nederland signaleert men deze patronen ook: burgers blijven zich uitspreken via digitale kanalen maar deze uitingen vertalen zich minder vaak in vormen van engagement.⁵³ Daarbij komt dat het democratisch-bestuurlijke systeem zelf nauwelijks is meegeëvolueerd met deze digitalisering. Institutionele participatievormen blijven gestoeld op de fysieke logica van ontmoeting en vertegenwoordiging, terwijl maatschappelijke meningsvorming zich voltrekt in gefragmenteerde platformgedreven omgevingen. Deze maatschappelijke onttrekking heeft stabiliteits-implicaties. Zonder weerstand van een geëngageerd maatschappelijk weefsel escaleert polarisatie sneller. Een gebrek aan connectie – “mensen die altijd op hun telefoon zitten” – voorkomt dat mensen elkaar aanspreken op asociaal gedrag.

Een nieuwe digitale klassenmaatschappij? Diverse instituties waarschuwen dat digitalisering ongelijkheden versterkt.⁵⁴ Maar wat impliceert dit? De focus op digitale ongelijkheid verschuift van verschillen in toegang naar verschillen in vaardigheden.⁵⁵ Het zijn beperktere kritische vaardigheden die zich vertalen in het omarmen van complot en bijgeloof, of in achterstanden door onvoldoende begrip van de benuttingsmogelijkheden. Cruciaal is het hiervoor genoemde punt dat internetgeneraties weliswaar digitaal geletterd zijn, maar niet noodzakelijk mediawijs. Langzamerhand tekent zich een breuklijn tussen digitale klassen: een autonome, online wendbare klasse versus een kwetsbare of afhankelijke klasse: wel permanent online, maar minder kritisch toegerust. Deze breuklijn ondermijnt potentieel op systeemniveau ook de rechtsorde omdat hij bijdraagt aan de amplificatie van verkeerd geïnformeerde sentimenten.⁵⁶ Waar sociale cohesie onder druk staat, en mediawijsheid tevens achterblijft, kunnen digitale omgevingen zich ontwikkelen tot drijvende krachten voor de verspreiding van onvrede of schadelijke ideeën.

Digitale excessen in de hybride samenleving. De digitale ruimte fungeert hierdoor steeds vaker als een vrijplaats waar ontmenselijking, verharding en wetteloosheid kunnen circuleren zonder directe consequenties. Het gaat om netwerken waarin nihilistisch geweld wordt genormaliseerd, om anti-institutionele complotkanalen en om de brede verspreiding van desinformatie, online haat en kinderpornografisch materiaal. Deze verschijnselen staan niet los van elkaar. Zij ontstaan in een digitaal ecosysteem waarin normatieve begrenzing zwak is en correctie zelden plaatsvindt. Anonimiteit en afstand verlagen drempels. Groepsdynamiek en platformlogica versterken grensoverschrijdend gedrag. Wat online wordt genormaliseerd, kan zich later fysiek manifesteren. Klassieke vormen van toezicht en handhaving sluiten hier slecht op aan, omdat ontsporing zich grotendeels buiten het zicht ontwikkelt.

⁵¹ Thurner, M. Hofer, & J. Korbel, *Why more social interactions lead to more polarization in societies*, 2025.

⁵² S. Turkle, *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*, 2011.

⁵³ SCP, *Burgerparticipatie in verandering*, 2024.

⁵⁴ SCP, *Digitalisering als uitdaging voor sociale samenhang in de toekomst*, 2025; OECD, *Digital divides – demographic and socio-economic divides persist*, 2025; *Digitalisering: kansen en risico's* | SER

⁵⁵ CBS, *ICT gebruik van huishoudens en personen*, 2024.

⁵⁶ HCSS, *Complot in context*, 2025; JW. van Prooijen, *The psychology of conspiracy theories*, 2022.

Digitale excessen zijn daarmee geen incidentele ontsporingen, maar een structureel risico van een samenleving waarin het digitale domein sneller is gegroeid dan het vermogen om grenzen te stellen en te handhaven.

Wat betekent dit voor de politie? Voor de politie betekent de digitaliserende samenleving in essentie een transformatie. De organisatie is historisch ingericht op een fysieke samenleving, met 'blauw op straat' als dragend uitgangspunt. Die uitgangspositie blijft relevant. Tegelijkertijd zijn vrijwel alle hedendaagse dreigingen en maatschappelijke uitdagingen digitaal bemiddeld aan het raken. Ook het politieel instrumentarium zelf is steeds sterker digitaal en bepaalt in belangrijke mate wat de politie maatschappelijk kan betekenen, zowel in termen van effectiviteit als legitimiteit.

Op vrijwel alle onderdelen van de politietaak zijn ingrijpende transitieën aan de orde: opsporing en recherche verplaatsen zich steeds vaker naar online omgevingen, handhaving krijgt te maken met digitaal aangejaagde ordeverstoringen die zich plotseling fysiek kunnen manifesteren, strafvordering wordt complexer door digitale bewijsvoering en grensoverschrijdende data-afhankelijkheden, en ook het burgercontact verschuift deels naar digitale kanalen. Tegelijkertijd groeit het belang van het borgen van de continuïteit en veiligheid van de interne IT-systemen, die zelf onderdeel zijn van de kritieke infrastructuur. Deze verschuiving stelt hoge eisen aan het verkrijgen en behouden van digitale expertise, maar ook aan het leiderschap dat deze transformatie moet dragen. Het vraagt om strategische keuzes met eindige middelen. De politie zal daarbij moeten meedemen met typerende spanningen van de digitale samenleving.

3.5. Geweld en haat normaliseren vanuit online extremistische netwerken

Een van de meer specifieke maatschappelijke risico's, voortvloeiende uit de veranderende hybride structuur van de samenleving, is dat van online extremisme. Het gaat daarbij om uiteenlopende vormen van online extremisme die met elkaar gemeen hebben dat zij steeds minder eenduidig in ideologische hokjes zijn in te delen. Deze netwerken zijn vaak jong van samenstelling en extreem in hun uitingen, waarbij ironie, shock en grensoverschrijdende content een centrale rol spelen. Online extremisme baart zorgen door de geweldsdreiging die ermee samenhangt. Maar nog urgenter is de wijze waarop toxische, maatschappelijk beschadigende ideeën vrijwel ongehinderd kunnen circuleren en mensen kunnen indoctrineren of zelfs mobiliseren tegen de staat. Digitale platformen spelen een sleutelrol: ze verlagen de drempel, normaliseren radicaal denken en geven kleine groepen grote impact.⁵⁷ De combinatie van internationale schaal, beperkte moderatie, sterke aantrekkingskracht op jongeren en een gesloten symbolisch universum maakt dat sommige online ecosystemen zijn uitgegroeid tot unieke, soms extreem gewelddadige radicaliseringsomgevingen met een potentieel tot fysieke mobilisatie.

⁵⁷ Het is van belang om het onderscheid te blijven zien tussen extremisme, online haat, extremistisch geweld en terrorisme.

3.5.1. Trends

Verjonging. Online netwerken hebben een grote aantrekkingskracht op jongeren en worden ook met name gecreëerd door jongeren. Voor jongeren met vaak vele uren schermtijd per dag zijn deze omgevingen vaak bepalend geworden voor hun identiteitsontwikkeling. Dat gaat niet altijd goed. Eenmaal opgenomen in extremere milieus kunnen zij ook vatbaar worden voor snelle radicaliseringsprocessen. Deze versnelling heeft te maken met group-think, laagdrempeligheid en processen van desensitisering die typisch zijn voor online groepen. De interne codes en meme-taal werken sociaal bindend en maken de omgevingen ook moeilijker toegankelijk voor buitenstaanders. In Nederland is de verjonging onder extremisten en aanslagplegers ook voorzichtig zichtbaar. In meerdere recente terrorismezaken en extremismeonderzoeken speelt de (soms extreem) jonge leeftijd van betrokkenen een opvallende rol.⁵⁸

Ideologische hybridisatie. In de kern is extremisme steeds minder te vangen in hokjes. Recente analyses laten zien dat het beeld van extremistische subculturen meer en meer kaleidoscopisch wordt.⁵⁹ Dit geldt zelfs voor het jihadisme. De digitalisering zorgt ook hier voor verklaringen: gebruikers kunnen zich moeiteloos bewegen in een heel spectrum van subculturen. Extremistische ideologie wordt als het ware een 'saladebar'. Men neemt elementen over uit misogynie, extreemrechtse, samenzwerverige of jihadistische kringen en voegt ze samen tot een 'knip-en-plak' internetidentiteit. Dit past ook weer bij de soms extreem jonge doelgroep die nog nauwelijks een politiek of ideologisch wereldbeeld heeft.

Gamificatie. Online game platformen spelen een hoofdrol in grooming, re-enactment en training. Een van de platformen waarbij dit groomingproces een rol speelt, is Roblox. Sommige gamegroepen blijken een toevoerlijn voor sextortion en misbruikpraktijken. Op andere platformen worden nazi-concentratiekampen nagebouwd. Specifiek first person shooter-games worden soms gebruikt als oefenomgeving. Van zowel Anders Breivik als Brenton Tarrant weten we dat zij games gebruikten om zich 'special forces'-achtige routines eigen te maken.

Geweldsverheerlijking is vaker online waar te nemen. In de eerste plaats zien we steeds vaker ideologie-arme groepen die geweld omwille van geweld propageren. Accelerationistische groepen als The Base, of nihilistisch-gewelddadige extremistische groepen als No Lives Matter, willen de rechtsorde vernietigen. Daarnaast wordt gewelddadig beeldmateriaal binnen online extremistische omgevingen doelbewust gecultiveerd als instrument van desensitisering. Door herhaalde blootstelling vervaagt de morele grens, wat radicalisering versnelt en anderen plooibaarder maakt. Ook zien we dat geweld wordt vastgelegd en gedeeld door middel van persoonlijke manifesten, wapenhandleidingen en gedetailleerde moordinstructies. Deze materialen blijven circuleren.

3.5.2. Impact maatschappelijke stabiliteit

De impact van extremisme op de samenleving laat zich het best duiden langs twee assen: smal en breed, en korte en lange termijn. Juist in die gelaagdheid wordt zichtbaar dat extremisme niet uitsluitend een veiligheidsvraagstuk is, maar ook een sociaal, cultureel en institutioneel probleem met cumulatieve effecten.

⁵⁸ Renard, T., *Radicalisation in the Post-Platform Internet*, 2024.

⁵⁹ Onder meer HCSS, *Van Meme tot moord. Hoe online extremistische broedkamers een nieuwe generatie van geweld kweken*, 2025; HCSS, *De opkomst van 'Siege'*, 2025.

Jeugdgerelateerde dreiging. Ten eerste is er sprake van een uitgesproken jeugdgerelateerde dreiging, die zich vooral op de korte en middellange termijn manifesteert maar langdurige gevolgen kan hebben. Digitale omgevingen maken grooming, desensitisering en radicalisering van steeds jongere leeftijdsgroepen mogelijk. Jongeren worden vroegtijdig blootgesteld aan gewelddadige beelden, normoverschrijdende humor en anti-institutionele narratieven, vaak verpakt in subculturele codes die aansluiten bij hun identiteitsontwikkeling. Dit vergroot de kans op morele vervlakking, normalisering van geweld en het ontstaan van radicale zelfbeelden op een leeftijd waarop morele en sociale kaders nog volop in ontwikkeling zijn. De maatschappelijke schade zit hier niet alleen in potentiële veiligheidsincidenten of een kleine groep getraumatiseerden, maar ook in langdurige psychologische desensitisering en een bredere erosie van normbesef.

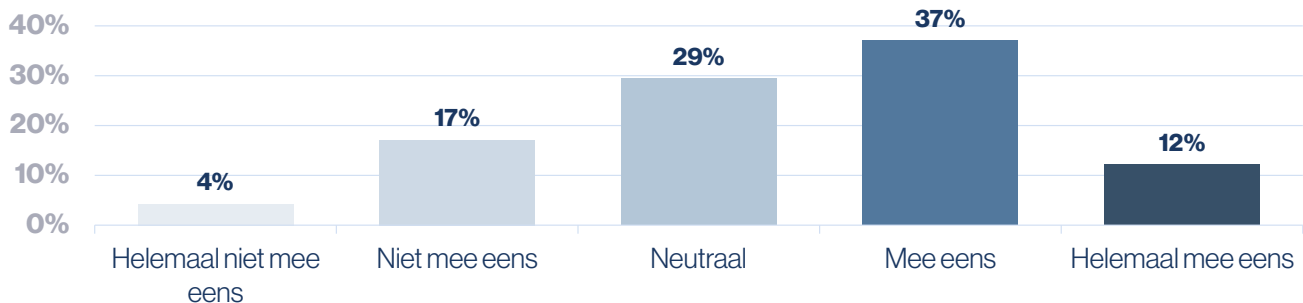
Gewelddreiging. Ten tweede blijft er sprake van een aanhoudende extremistische geweldsdreiging. Het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN) handhaaft het dreigingsniveau op niveau 4 (substantieel). Deze inschatting geldt onverminderd voor een breed spectrum aan extremistische stromingen, waaronder jihadistisch, rechts-extremistisch en anti-institutioneel geweldsbereid gedachtegoed, en wordt mede bepaald door een aanzienlijke mate van online radicalisering onder jongeren.⁶⁰ Binnen Europa bevestigt het Europol European Union Terrorism Situation & Trend Report (TE-SAT) 2025 dat de algemene terroristische dreiging ernstig blijft en dat jihadistisch extremisme momenteel nog steeds de belangrijkste bron van aanslagen vormt. Tegelijkertijd tekenen zich internationaal duidelijke verschuivingen af, met name in de VS is er een toename zichtbaar van aanslagen en hate crimes door andere dan jihadistische groepen en motieven. In de Nederlandse context biedt HCSS-onderzoek naar terrorismeveroordeelden een voorzichtige indicatie dat online radicalisering vaker als achtergrond fungeert. Een groeiend aandeel van terrorismeveroordeelden wordt in gerechtelijke stukken gekoppeld aan online radicaliseringsprocessen.

Corrosieve effecten op de rechtsorde. Ten derde, en op langere termijn wellicht het meest ontwrichtend, is de normalisering van extreme denkbeelden. In online en offline discours wordt steeds vaker geflirt met ideeën over afbraak, vervanging of delegitimatie van instituties, variërend van parlement en rechtspraak tot wetenschap, media en handhaving. Wat begint als cynisme of 'systeemkritiek' groeit uit tot rechtvaardiging van geweld of verzet. Kleine groepen hebben zo relatief veel greep op het bredere debat. Telkens herhaalde verdachtmakingen en vijandbeelden ondermijnen de legitimiteit en vergroten de bravoure van groepen die zich fysiek willen mobiliseren. Bovendien benutten statelijke actoren dergelijke digitale omgevingen als kanaal voor gerichte beïnvloeding, waarbij bestaande spanningen worden vergroot.

⁶⁰ NCTV, *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN) – december 2025*, 2025.

Figuur 20. Zorgen over subversieve krachten online (bron: HCSS Publieksmonitor)

Stelling: *Buitenlandse inmenging, spionage en politieke beïnvloeding zorgen voor verdeeldheid en een minder veilig Nederland.*

Wat betekent dit voor de politie? Extremistische dreiging blijkt steeds minder ideologisch herkenbaar en steeds vaker digitaal, jong en diffuus van aard. Het belang van (vroeg-)signalering in online omgevingen neemt enorm toe. Dit vraagt om structurele digitale intelligence dicht op de infrastructuur, en breder gericht dan alleen op individuen. Tegelijk verschuift de aanpak van reactief naar normerend en verstorend handelen, in samenwerking met vele partijen. De verjonging van netwerken vereist nauwe samenhang tussen opsporing, jeugdbescherming en zorg. Digitale signalen moeten bovendien snel worden verbonden met lokale context, zodat escalatie tijdig wordt herkend.

3.6. Ondermijning: internationale ketens drijven lokale exploitatie

De georganiseerde criminaliteit is in haar activiteiten lokaal verbonden, internationaal verankerd en steeds dieper verweven met de onlinewereld. De veelzijdige en vaak onzichtbare effecten van deze criminele activiteiten op onze maatschappij en rechtsstaat worden ondermijning genoemd. Criminelen gebruiken de bovenwereld om hun geld wit te wassen, te investeren en proberen grip te krijgen op de mensen in de 'rafelranden' van onze samenleving. De beschikbaarheid van grote hoeveelheden (illegaal) geld, criminele machtsstructuren en verkeerde rolmodellen hebben met name voor de jeugd een bedenkelijke aantrekkingskracht. Deze vermenging van boven- en onderwereld schaadt onze maatschappelijke instituties en het vertrouwen daarin. Naast een criminaliteitsprobleem is ondermijning daarmee ook een sociaal-maatschappelijk probleem.

In Nederland en Europa komen de verdiensten van de georganiseerde criminaliteit grotendeels voort uit de drugshandel, mensenhandel, illegale tabaks- en wapenhandel. Om de illegale verdiensten uit deze activiteiten te verzilveren blijven verschillende vormen van witwassen onmisbaar. In deze transnationale context maakt de open en relatieve vrije Nederlandse markteconomie onze samenleving kwetsbaar en aantrekkelijk voor de georganiseerde criminaliteit. Tegelijkertijd laten opkomende criminele verdienmodellen zoals cybercrime en zorgfraude zien dat de georganiseerde criminaliteit snel kan anticiperen op nieuwe technologische mogelijkheden en creatief gebruik maakt van kwetsbare regelgeving en toezicht.

3.6.1. Trends

Toenemende geopolitieke dimensie in georganiseerde criminaliteit. De belangen van de georganiseerde criminaliteit vermengen zich met die van andere internationale actoren zoals staten, guerrillaorganisaties en extremistische groeperingen. Hybride dreigingsactoren gebruiken criminele organisaties als proxy voor het uitvoeren van bijvoorbeeld sabotageacties, cyberaanvallen, informatiediefstal of het opvoeren van migratiedruk door mensenhandel. Hoewel geld een belangrijke drijfveer blijft voor criminele organisaties, biedt samenwerking met statelijke actoren wederzijdse mogelijkheden om gebruik te maken van elkaars middelen, deskundigheid en bescherming.⁶¹ Zo biedt Rusland een veilige haven aan cyber criminele netwerken die aanvallen uitvoeren op kritieke Europese infrastructuur, terwijl Iran criminele netwerken in Europa gebruikt voor intimidatie en liquidatie van politieke tegenstanders. In de context van een toenemende grootmacht competitie neemt ook de Chinese invloed op de Europese onderwereld toe, onder andere via witwasconstructies, illegale handelsstromen en de criminele verwevenheid met (digitale) spionageactiviteiten.⁶² Deze groeiende verwevenheid tussen geopolitieke spelers en de georganiseerde criminaliteit vraagt om aanpak die verder rijkt dan enkel rechtshandhaving, met structurele samenwerking tussen politie, inlichtingendiensten en diplomatie.

Schaalvergroting transnationale financiering. Door versterkte wet- en regelgeving, de explosieve groei van 'know your customer'-controles bij banken en effectievere opsporing, zijn criminelen in toenemende mate aangewezen op alternatieve financiële diensten buiten het reguliere bancaire systeem. Het ondergrondse bankwezen heeft hierdoor een schaalvergroting doorgemaakt, extra gesterkt door een groeiende verwevenheid met de drugscriminaliteit en de mogelijkheden geboden door versleutelde communicatie. Hoewel ondergrondse financiële transacties hoofdzakelijk gestoeld blijven op contant geld, zijn ook hier cryptovaluta in opkomst en maken criminelen gebruik van legitieme bedrijven voor Trade Based Money Laundering (TBML).⁶³ Een steeds grotere rol is hierin weggelegd voor Chinese ondergrondse bankiersnetwerken die in vergelijking met andere aanbieders zeer lage commissiepercentages aanbieden.⁶⁴ Het transnationale karakter van deze witwaspraktijken bemoeilijkt signalering en opsporing, en vergroot mogelijkheden voor buitenlandse beïnvloeding via de Nederlandse georganiseerde misdaad.

Digitale evolutie in criminele werkwijzen. Digitalisering vergroot en verfijnt criminele exploitatiemogelijkheden, waardoor criminaliteit steeds meer hybride vormen aanneemt. Zo laten Nederlandse cijfers zien dat een aanzienlijk deel van de bevolking slachtoffer wordt van online criminaliteit, terwijl aangiftebereidheid en zicht op daders achterblijven.⁶⁵ Ook de georganiseerde criminaliteit gebruikt digitale technologieën om hun criminele praktijken te professionaliseren en uit te breiden. Het gebruik van AI, geautomatiseerde sociale manipulatie of de inzet van 'crime-as-a-service' maken misdrijven sneller, eenvoudiger en verborgener.⁶⁶ Duidelijke grenzen tussen digitaal gedreven criminaliteit en fysieke misdaad zijn er steeds minder.⁶⁷ De structuur van criminele netwerken veranderd daarmee ook: niet langer per defi-

⁶¹ Europol, *The changing DNA of serious and organised crime*, 2025.

⁶² Schuett, R. & Schramm, P., *Gangs of Geopolitics*, 2025.

⁶³ Met TBML voeren criminelen internationaal financiële transacties uit door het over- of onderwaarden van goederen aangekocht met crimineel geld, om deze vervolgens via een ogenschijnlijk legale handelstransactie te kunnen witwassen.

⁶⁴ WODC, *Ondergronds bankieren in relatie tot georganiseerde misdaad in Nederland*, 2025.

⁶⁵ CBS, *Cybersecuritymonitor 2024*.

⁶⁶ Europol, *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2024*.

⁶⁷ Europol, *Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA)*, 2024.

nitie hiërarchisch gestructureerd met duidelijke taakverdelingen, maar steeds vaker online opererend als een flexibel en dynamisch netwerk. Dit vraagt om een digitaliseringsslag van de Nederlandse politie en andere partijen in de strafrechtketen. Maar zonder een hypothetisch 'Deltaplan digitalisering strafketen' zal er voorlopig een structurele asymmetrie blijven bestaan tussen hoog wendbare criminele adaptatie van digitale middelen versus de veel minder wendbare juridische en operationele realiteit van de strafrechtketen.

Figuur 21. De dynamische structuur van hybride criminele netwerken

Hedendaagse criminele netwerken zijn flexibel en dynamisch. Online nemen ze geen vaste hiërarchie aan, maar is er een vraag en aanbod van gespecialiseerde diensten.

Geadapteerd van: Frank Smilda & Tom Broekaert

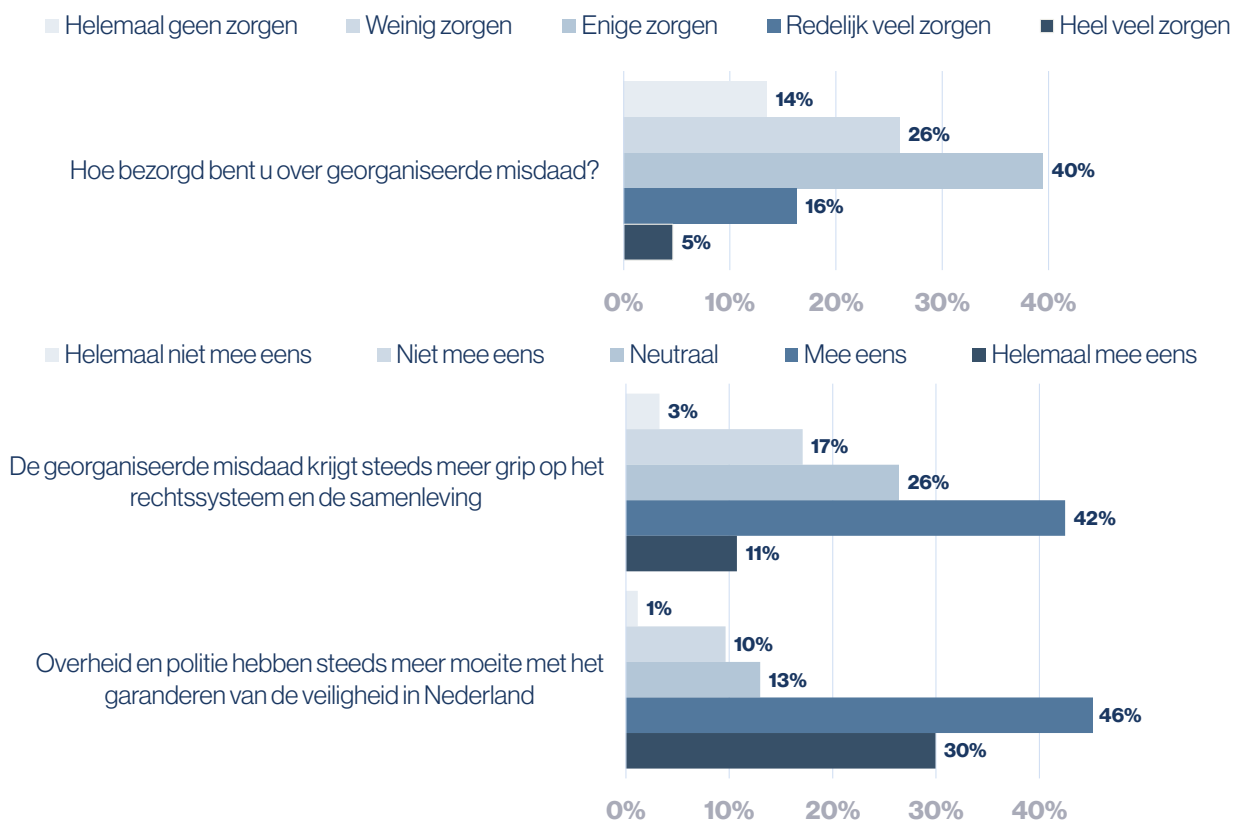
3.6.2. Impact maatschappelijke stabiliteit

Ondermijning democratische rechtsstaat. Criminele organisaties zijn eropuit publieke besluitvorming en gerechtelijke processen te beïnvloeden, zodat criminele belangen boven het publieke belang gaan. Hiertoe zetten criminelen met het gebruik van corruptie, intimidatie, en geweld ambtsdragers, ambtenaren, de magistratuur en journalisten onder druk. Dit heeft niet enkel een direct effect op de veiligheid van het bedreigde individuen, maar draagt indirect bij aan een gevoel van onveiligheid dat (lokale) politici, journalisten en ondernemers ervan kan weerhouden zich uit te spreken over bepaalde onderwerpen of beslissingen te nemen.

Hiermee ondermijnt criminele intimidatie en bedreiging het fundament van onze democratische rechtsorde, namelijk de onafhankelijkheid van publieke instituties en de vrije uitoefening van publieke en journalistieke taken.⁶⁸

Ondermijning financiële systeem. Het misbruik van banken, bedrijven en (internationale) handel voor het witwassen van crimineel geld ondermijnt de integriteit en stabiliteit van het financiële en economische bestel. Jaarlijks groeit deze financiële impact van de georganiseerde criminaliteit door de accumulatie van crimineel vermogen dat buiten het zicht van de overheid blijft. Zo stelde de Nederlandsche Bank (DNB) in 2022 dat er jaarlijks naar schatting €16 miljard aan crimineel geld wordt witgewassen in Nederland.⁶⁹ De overheid is in staat slechts een beperkt deel van dit bedrag te ontnemen aan het criminele circuit, zo'n €410 miljoen in 2024.⁷⁰ De financiële slagkracht van de georganiseerde criminaliteit blijft zo groeien, ondanks versterkte wet- en regelgeving, kostbare controles bij banken en effectievere opsporing. Witwaspraktijken kunnen daarnaast marktverstoring tot gevolg hebben, onder meer door manipulatie van vraag en aanbod, het opdrijven van vastgoedprijzen en oneerlijke concurrentie in sectoren die gebruikt worden voor witwassen.⁷¹

Figuur 22. Ervaren dreiging van de georganiseerde criminaliteit
(bron: HCSS Publieksmonitor)

⁶⁸ Analistennetwerk Nationale Veiligheid, *Themastudie Georganiseerde Criminaliteit*, 2021.

⁶⁹ DNB, *Van herstel naar balans*, 2022. Deze schatting is gebaseerd op cijfers uit 2014, recentere cijfers zijn niet beschikbaar; WODC, *Aard en omvang van criminele bestedingen*, 2018, p13.

⁷⁰ Openbaar Ministerie, *Jaaroverzicht criminele geldstromen 2024*, 2024.

⁷¹ Analistennetwerk Nationale Veiligheid, *Themastudie Georganiseerde Criminaliteit*, 2021.

Maatschappelijk gevoel van onveiligheid. Gedurende 2025 identificeerde ongeveer een derde van de respondenten van de HCSS-publieksmonitor de georganiseerde criminaliteit in hun top-3 van bedreigingen tegen de veiligheid en stabiliteit van Nederland. Nog opvallender is dat 53% van de respondenten aangeeft te denken dat de georganiseerde criminaliteit steeds meer grip krijgt op het rechtssysteem en de samenleving. Dit is indicatief voor de impact van ondermijnende en georganiseerde criminaliteit op het maatschappelijke gevoel van (on)veiligheid in Nederland. Ook het gebruik van geweld speelt hierin een belangrijke rol. Hoewel bijvoorbeeld het aantal criminele liquidaties in absolute termen daalt, neemt de impact en dreiging van crimineel geweld feitelijk en gevoelsmatig toe.⁷² De afgelopen vijf jaar komt dit onder andere door de opkomst van het gebruik van diverse vormen van explosieven bij woonhuizen en bedrijven.⁷³ De eerder beschreven druk op de democratische rechtsorde, het oplopende geweldspectrum en de verwevenheid met de bovenwereld maakt de georganiseerde criminaliteit steeds zichtbaarder, wat het maatschappelijk gevoel van onveiligheid verhoogd.

Wat betekent dit voor de politie? Een meerjarige integrale aanpak is nodig om de samenleving weerbaar te maken tegen ondermijnende praktijken. Repressie alleen blijkt onvoldoende om ondermijning effectief te bestrijden. Dit kan de politie niet alleen, maar vereist gerichte investeringen op lokaal en sociaal niveau om de sociale cohesie, veiligheid en weerbaarheid van gemeenschappen te versterken. Een dergelijke preventieve strategie kan enkel voldoende effect hebben wanneer dit gepaard gaat met effectieve repressie van de georganiseerde criminaliteit en haar negatieve effecten. Een gecombineerde aanpak dient hiermee verschillende doelen: het wegnemen van de maatschappelijke voedingsbodem waarin georganiseerde criminaliteit floreert, het tegengaan van parallelle samenlevingen en het herstellen van vertrouwen in het overheidsgezag. Sterke nationale programma's dienen op basis van heldere doelstellingen ondermijning op strategisch niveau te bestrijden, en daarmee de aanpak op lokaal, nationaal en internationaal niveau te verbinden en te ondersteunen. Dit vereist van de politie een duidelijke positiebepaling, waarbij repressieve taken en gemeenschapsgerichte preventie hand in hand gaan.

⁷² Politie, *Fenomeenbeeld geweld: minder liquidaties, meer aanslagen*, 2024.

⁷³ Politie, *Lichte daling aantal aanslagen met explosieven in 2025*, 2026.

4. Weerbare rechtsorde

In de vorige hoofdstukken vestigden we de aandacht op omgevingsdruk en processen van maatschappelijke instabiliteit die daarmee samenhangen. In dit hoofdstuk belichten we op strategisch, toekomstgericht niveau welke punten de aandacht verdienen om deze ontwikkelingen het hoofd te bieden. We doen dit door op drie domeinen van weerbaarheid een aantal strategische richtpunten te articuleren:

- **Institutioneel weerbaar** – het vermogen van overheid en instituties om een gezonde democratische rechtsorde te behouden onder druk. Het gaat onder andere om bescherming van waarden, een beschikbare overheid met legitimiteit, en een veerkrachtige staat die fysieke en ideologische schokken kan verdragen.
- **Sociaal en economische weerbaar** – het vermogen om te zorgen voor sociaaleconomische stabiliteit en continuïteit als dragende kracht voor interne vreedzaamheid. Dit vraagt om aandacht voor de menselijke maat, samenredzaamheid, bestaanszekerheid et cetera. Voor de politie betekent dit sociale nabijheid, oog voor leefbaarheid en kansen.
- **Digitaal weerbaar** – het vermogen om online (uitingen van) radicalisering, haatnormalisering en desinformatie tegen te gaan. Voor de politie vraagt dit om digitale intelligence en duiding, het verstoren van netwerken en een geïntegreerde inzet van opsporing en handhaving om escalatie en ondermijning te voorkomen.

4.1. Institutioneel weerbare rechtsorde

4.1.1. Inzichten tot dusver

Nederland beschikt nog steeds over stevige institutionele ankers: een onafhankelijke rechtspraak, professionele uitvoeringsorganisaties en lokaal sociaal kapitaal. Deze factoren dempen maatschappelijke instabiliteit. Tegelijkertijd neemt de druk op de democratische rechtsstaat structureel toe. Externe geopolitieke spanningen, digitale ontwrichting en interne maatschappelijke fragmentatie versterken elkaar. Institutionele processen blijken daarbij vaak traag en onvoldoende toegerust op langdurige, gestapelde crises, waardoor de kloof tussen formele procedures en ervaren rechtvaardigheid groeit, met zichtbaar vertrouwenserosie tot gevolg. Normbesef en democratische kennis fragmenteren verder onder invloed van polarisatie en online dynamieken, wat anti-institutionele sentimenten voedt. Voor de politie komt deze instabiliteit samen in toenemende gezagsdruk, agressie en verwachtingen om maatschappelijke spanningen op te vangen die buiten het veiligheidsdomein ontstaan.

Institutionele weerbaarheid vraagt het vermogen van overheid en instituties om onder druk een gezonde democratische rechtsorde te behouden. Instituties moeten waardenbeschermend, adaptief, legitiem en uitlegbaar zijn en blijven. Het gaat om de bescherming van democratische kernwaarden, een overheid die in de praktijk beschikbaar en gezaghebbend

is en een staat die fysieke en ideologische schokken kan verdragen zonder zijn rechtsstatelijke oriëntatie te verliezen. Dit veronderstelt robuuste uitvoeringscapaciteit, helder belegde verantwoordelijkheden en effectief samenwerken over domeinen en schaalniveaus heen. Constitutioneel vraagt dit om een breed gedragen begrip van de rechtsorde, waarin procedures worden herkend als waarborgen tegen willekeur en machtsmisbruik. Voor de politie krijgt dit extra gewicht. Opererend op het snijvlak van gezag en nabijheid is de politie niet alleen uitvoerder, maar ook zichtbare symbooldrager van de rechtsorde. Transparant en rechtsstatelijk handelen onder maatschappelijke druk stelt hoge eisen aan capaciteit, professionele ruimte en digitale en juridische slagkracht.

4.1.2. Strategische richtpunten

Waarden beschermen in een tijd van erosie. De internationale rechtsorde staat onder druk door geopolitieke tegenstellingen en het afnemende gezag van multilaterale instituties. Voor Nederland is dit geen abstract buitenlands vraagstuk: de nationale rechtsorde is grondwettelijk verbonden met die internationale orde. Wanneer internationaal recht wordt uitgehold, wordt ook het morele gezag van de staat aangetast. Institutionele weerbaarheid begint daarom bij het expliciet beschermen en verdedigen van rechtsstatelijke kernwaarden, ook wanneer dit politiek ongemakkelijk of strategisch kostbaar is. Dat vergt consistent buitenlands én binnenlands handelen, actieve steun aan multilaterale instituties en weerbaarheid tegen opportunistische toepassing van rechtsstatelijke normen. Tegelijk vraagt het om gerichte investeringen in democratische en rechtsstatelijke geletterdheid. Waarden blijven alleen dragend wanneer zij niet alleen juridisch, maar ook maatschappelijk worden begrepen en herkend.

Een beschikbare overheid met gezag in een gespannen samenleving. In een context van toenemend maatschappelijk onbehagen, ervaren verhuftering en afnemend vertrouwen in instituties, staat de legitimiteit van de overheid onder druk. Een institutioneel weerbare rechtsorde vraagt daarom om een overheid die niet alleen normatief juist handelt, maar ook in de uitvoering zichtbaar aanwezig, handelingsbekwaam en betrouwbaar is. Dit vraagt om meer zichtbaarheid, herijking van ambtelijke capaciteit, meer nadruk op praktijk nabije functies. Beleidsontwikkeling moet legitimiteit expliciet meenemen en soms minder efficiëntiegericht zijn. Politiek en bestuur moeten actiever investeren in een gedeeld democratisch narratief, waarin wordt uitgelegd waarom rechtsstatelijke procedures, internationale verplichtingen en institutionele grenzen essentieel zijn, ook – juist – wanneer zij als traag of beperkend worden ervaren.

Een veerkrachtige staat in een tijd van polycrisis en inmenging. Cyberincidenten, geopolitieke spanningen, statelijke inmenging en maatschappelijke onrust versterken elkaar. Institutionele weerbaarheid vereist daarom een samenleving die is voorbereid op cascades, niet slechts op hanteerbare verstoringen. Dat vereist schaken op meerdere borden: investeringen in signalering, crisismitigatie en tegenmaatregelen binnen nationale en internationale rechtskaders. Interdepartementale en publiek-private voorbereiding buiten crisistijd is noodzakelijk, met expliciete aandacht voor redundantie en het vermijden van enkelvoudige faalpunten in kritieke overheidsprocessen. Begrip van voedingsbodems voor antiliberale narratieven is nodig om de circulatie van toxische denkbbeelden tegen te gaan.

Implicaties voor de politie:**1. Verankering rechtsordelijke waarden in voorbeeldfunctie, politietaak en opleiding.**

De politie opereert op het snijvlak van nationale veiligheid, internationale samenwerking en mensenrechten. Bewustzijn van internationale rechtsstatelijke verplichtingen, proportionaliteit en mensenrechten is noodzakelijk om het draagvlak van dit morele gezag van de rechtsorde te behouden. Positioneer de politie als normbevestigende gezagsdrager en bekijk politieoptreden door een normerende bril. Consistent, proportioneel en uitlegbaar optreden draagt bij aan gezagsacceptatie en voorkomt dat repressie zelf polariserend werkt.

2. Operationele nabijheid als kernkwaliteit. Lokale aanwezigheid en continuïteit in basisteams zijn cruciaal voor vroegtijdige signalering, normbevestiging en vertrouwen. Nabijheid mag niet worden verdrongen door administratieve taken of overlegdruk. Samenwerking moet handelingsgericht blijven. Overleg is een middel, geen substituut voor optreden. Ook van belang is het delen en terugkoppelen van signalen uit wijken, online omgevingen en ketens, niet alleen om operationele maar ook beleidsmatige redenen.**3. Als de politie valt, faalt de staat.** De continuïteit en betrouwbaarheid van politiefuncties zijn essentieel voor het functioneren van de rechtsstaat onder druk. Internationale voorbeelden, zoals de Zweedse *Total Defence*-benadering, laten zien dat integrale organisatie, gezamenlijke oefening en voorbereiding op digitale en samengestelde dreigingen noodzakelijk zijn om gezag, orde en publieke veiligheid te behouden in crisissituaties.

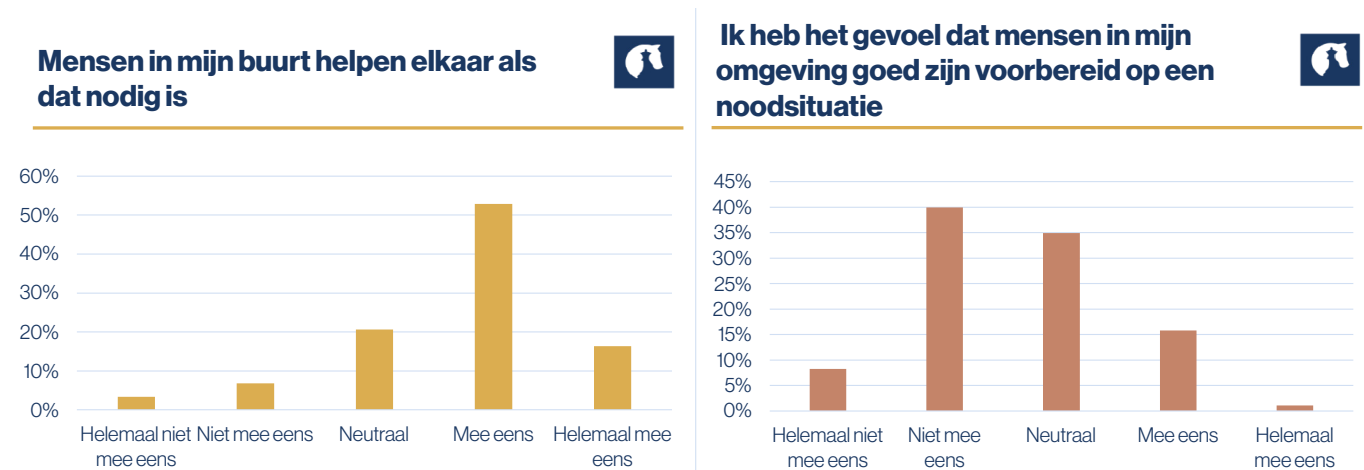
4.2. Sociaal weerbare rechtsorde

4.2.1. Inzichten tot dusver

De eerdere hoofdstukken schetsen een uitgesproken dubbel beeld van de sociaal weerbare rechtsorde. Polarisation neemt toe, evenals de zorgen daarover. Dat vertaalt zich in morele verharding, afnemende tolerantie voor frictie en een groeiende ervaren verhuftering in publieke interacties. Tegelijkertijd fungeert lokaal sociaal kapitaal nog steeds als buffer: burgers vertrouwen hun directe omgeving en rekenen op elkaar in tijden van spanning. Deze veerkracht staat echter onder druk. Digitale dynamiek, complotnarratieven en andere subversieve krachten tasten het sociale weefsel aan door normbesef te ondermijnen, grenzen van betamelijkheid te verschuiven en gezag structureel ter discussie te stellen. Zo wordt zichtbaar dat sociale weerbaarheid niet verdwenen is, maar wel fragieler, selectiever en ongelijker verdeeld raakt.

Sociale weerbaarheid vereist sociale verbanden die niet alleen bestaan, maar ook daadwerkelijk verbinden: mensen ontmoeten elkaar, herkennen elkaar en zijn bereid verantwoordelijkheid te delen buiten de eigen kring. Juist in een individualistische netwerksamenleving staan deze voorwaarden onder druk, omdat verbindingen selectiever en ongelijker worden en digitale gemeenschappen gedeelde omgangsvormen en sociale correctie verzwakken. Polarisation en ervaren verhuftering zijn in dat licht geen incidenten, maar signalen van een dunner wordende sociale basislaag, waarin morele oordelen sneller verhard en escalaties eerder optreden. Sociale weerbaarheid vergt daarom een overheid die lokaal zichtbaar en voorspelbaar is, die perspectief biedt waar bestaanszekerheid onder druk staat, en die anticipeert op omgevingsdruk die sociale fragmentatie versnelt. Vanuit politieperspectief ligt hier een cruciale, zij het bijdragende rol: in professionele nabijheid, integriteit, continuïteit en in het vroegtijdig duiden en doorgeleiden van signalen via bestuurlijke en maatschappelijke routes. Dat veronderstelt randvoorwaarden zoals gedeelde informatieposities en werkbare samenwerking.⁷⁴

⁷⁴ Inspectie Justitie en Veiligheid, *Lokaal signaal. De praktijk van de opsporing door basisteams van de politie*, 2025, pp20–21.

Figuur 23. Vertrouwen van burgers in hulp uit hun directe omgeving (bron: HCSS Publieksmonitor)

4.2.2. Strategische richtpunten

Veranker samenredzaamheid als maatschappelijk fundament van de rechtsorde. Een sociaal weerbare rechtsorde rust op samenredzaamheid: het vermogen van burgers om elkaar te herkennen, te ondersteunen en te begrenzen buiten de eigen kring. Waar sociale verbanden verdunnen en publieke ontmoeting verdwijnt, verliest de rechtsorde haar informele draagvlak en verschuift normhandhaving naar dwang en juridisering. Juist in gefragmenteerde wijken en door digitale dynamiek versnipperde leefwerelden is een overheid nodig die lokaal aanwezig, aanspreekbaar en voorspelbaar is. Zichtbare publieke ruimte, wijkgerichte aanwezigheid en nabij gezag vormen de eerste verdedigingslinie tegen sociale fragmentatie.

Bescherm economisch perspectief als voorwaarde voor maatschappelijk gedrag. Structurele onzekerheid over inkomen, schulden, werk en toekomstperspectief ondermijnt gezagsacceptatie direct. Waar bestaanszekerheid ontbreekt, verschuiven normen, neemt de tolerantie voor informele of criminele oplossingen toe en verliest handhaving haar morele grond. Een sociaal weerbare rechtsorde erkent daarom dat economische en sociale kwetsbaarheid geen bijzaak is, maar een kernrisico voor stabiliteit. Economische zekerheid en eerlijke kansen moeten voorkomen dat onzekerheid omslaat in normverval of wantrouwen jegens instituties. Zonder perspectief verhardt handhaving, met perspectief kan normherstel plaatsvinden.

Anticipeer op omgevingsdruk die sociale fragmentatie versnelt. Sociale fragmentatie wordt versterkt door samenlopende vormen van omgevingsdruk. Digitale versnelling ondermijnt gedeelde omgangsvormen en sociale correctie, geopolitieke spanningen en migratiedynamiek voeden wij-zij-denken, en fysieke stressoren zoals hitte en wateroverlast slaan ongelijk neer. Op kwetsbare plekken stapelt deze druk zich op en verdiept bestaande scheidslijnen in vertrouwen, normbesef en gezagsacceptatie. Een sociaal weerbare rechtsorde vraagt daarom om anticiperend, lokaal verankerd bestuur dat fragmentatie vroegtijdig herkent en adresseert, voordat zij omslaat in structurele instabiliteit.

Implicaties voor de politie:

1. **Prioriteer wijknabijheid en vaste gezichten.** Sociale weerbaarheid begint op straat. De politie moet ruimte houden voor vaste wijkagenten en stabiele basisteams die wijken, jongeren en lokale netwerken kennen. Deze nabijheid is cruciaal om spanningen, normverschuivingen en kansenongelijkheid vroeg te herkennen, voordat problemen juridiseren of escaleren.
2. **Maak lokale signalen direct bruikbaar.** Basisteams beschikken over veel informatie over schulden, ondermijning, jeugd en sociale spanningen, maar die raakt versnipperd. De informatiepositie van de basis moet worden versterkt door snellere terugkoppeling, betere aansluiting met intelligence en duidelijke prioritering, zodat vroegtijdige signalering ook daadwerkelijk tot handelen leidt.
3. **Houd samenwerking eenvoudig en normerend.** Samenwerking met gemeenten en partners moet leiden tot snelle interventie, niet tot extra overleg. Heldere mandaten, korte lijnen en vaste escalatieroutes zijn nodig om tempo en nabijheid te behouden. Zo kan de politie zichtbaar, proportioneel en uitlegbaar optreden en het normatief gezag van de rechtsorde in het dagelijks leven bevestigen.

4.3. Digitaal weerbare rechtsorde

4.3.1. Inzichten tot dusver

Digitale dreigingen en toxische online dynamiek dragen structureel bij aan maatschappelijke instabiliteit. Complotnarratieven en antiliberaal ideologieën ondergraven het vertrouwen in instituties door gezag, expertise en rechtsstatelijke procedures consequent te framen als corrupt, onrechtmatig of vijandig. Online extremistische netwerken functioneren daarbij steeds vaker als socialisatie-omgevingen, waarin jongeren worden blootgesteld aan geweldsverheerlijking, antiliberaal ideeën en misogynie. Tegelijkertijd versnelt het digitale ecosysteem de instroom van jonge criminele aanwas: onlinestatusdynamiek, snelle verdienmodellen, normalisering van fraude en de zichtbaarheid van crimineel succes verlagen de drempel tot deelname. Deze ontwikkelingen jagen op hun beurt de nodige maatschappelijke zorgen aan over digitaal aangejaagd geweld, polarisatie en statelijke beïnvloeding. Voor politie en rechtsorde betekent de totale accentverschuiving naar digitaal bemiddeld handelen dat ook de kernopgave verschuift qua domein.

Digitale weerbaarheid vraagt dat de rechtsorde leert functioneren in een werkelijkheid waarin het digitale domein geen afgeleide is, maar een volwaardige arena van macht, criminaliteit en normatieve strijd. Criminele netwerken, extremistische milieus en beïnvloedingscampagnes bewegen zich moeiteloos tussen online en offline. Dat stelt eisen aan institutionele adaptiviteit: samenwerking over politie, gemeenten, OM, toezichthouders en private partijen heen moet snel, praktisch en situationeel zijn. Tegelijk vergt digitale weerbaarheid grip op kwetsbaarheid binnen de eigen keten, omdat cyberaanvallen, ransomware of IT-uitval direct doorwerken in uitvoeringskracht en gezag. Ten slotte vraagt zij zichtbaar normstellend optreden in de online ruimte zelf. Waar toezicht afwezig is, vervaagt de norm en winnen desinformatie, intimidatie en ondermijning terrein. Voor de politie betekent dit dat professionele nabijheid zich uitstrekt tot het digitale domein, met digitale expertise, intelligence en een robuuste infrastructuur als randvoorwaarden. Alleen zo wordt online criminaliteitsbestrijding niet louter reactief of technisch, maar een dragend onderdeel van het dagelijks functioneren van de democratische rechtsorde.

4.3.2. Strategische richtpunten

Institutionele adaptiviteit in een digitaal verweven samenleving. Digitale weerbaarheid vraagt dat instituties kunnen opereren in een netwerksamenleving waarin criminaliteit, macht en beïnvloeding zich gelijktijdig fysiek en online manifesteren. Online criminaliteitsbestrijding en de aanpak van ondermijning vergen structurele samenwerking tussen politie, gemeenten, OM, toezichthouders, private partijen en platforms, met het vermogen om snel te schakelen wanneer criminele netwerken zich digitaal hergroeperen. Instituties die primair zijn ingericht op stabiliteit en hiërarchische besluitvorming lopen hierbij achter op de dynamiek van digitale dreigingen.

Betere beheersing van digitale afhankelijkheid en kwetsbaarheid. Digitalisering heeft publieke en private domeinen diep afhankelijk gemaakt van digitale infrastructuur, data en platforms. Cyberaanvallen, ransomware, datadiefstal en grootschalige online fraude raken tegelijk overheid, bedrijfsleven en burgers. Digitale weerbaarheid vraagt daarom een systeembenadering waarin voorbereiding, gedeelde verantwoordelijkheden en robuuste ketens centraal staan. Zonder expliciet zicht op digitale afhankelijkheden en cascaderisico's ondermijnt verstoring niet alleen dienstverlening, maar ook vertrouwen in instituties en het functioneren van de rechtsorde.

Zichtbare digitale aanwezigheid en normstellend toezicht. Digitale weerbaarheid vereist dat gezag en normstelling ook online meer herkenbaar zijn. Desinformatie, online intimidatie en digitale ondermijning floreren waar toezicht diffuus is en normhandhaving afwezig of onzichtbaar blijft. Voor de politie betekent dit dat professionele nabijheid zich moet uitstrekken tot het digitale domein: met voldoende digitale expertise, intelligencescapaciteit en een functionerende informatieketen om signalen vroegtijdig te duiden en te verbinden aan bestuurlijke, fiscale of private interventies. Zo wordt online criminaliteitsbestrijding niet louter repressief, maar een normstellend onderdeel van het dagelijks functioneren van de democratische rechtsorde.

Implicaties voor de politie:

1. **Richt politiewerk in op samengestelde dreigingen.** De politie staat steeds vaker tegenover dreigingen die tegelijk online en fysiek opereren: digitale fraude die leidt tot straatcriminaliteit, online radicalisering die overgaat in geweld, en criminele netwerken die zich via platforms organiseren. Deze dreigingen vragen om directe koppeling van OSINT, cyberonderzoek en straatinformatie. Digitale signalen moeten standaard worden verbonden aan wijkbeelden en lopende casuïstiek, zodat optreden niet versnipperd en reactief blijft.
2. **Versterk digitale veerkracht en redundantie binnen de politieorganisatie zelf.** Digitale weerbaarheid begint intern. IT-storingen, datalekken of ransomware-incidenten raken direct het operationeel vermogen en het gezag van de politie. De organisatie moet voorbereid zijn op uitval en verstoring, met redundante systemen, alternatieve werkprocessen en geoefende noodscenario's. Zonder robuuste interne digitale infrastructuur verliest de politie handelingsvermogen juist op momenten dat maatschappelijke druk piekt.
3. **Wees zichtbaar normstellend aanwezig in de online ruimte.** Gezag en normhandhaving moeten ook online herkenbaar zijn. De politie moet digitaal optreden tegen intimidatie, fraude, ondermijning en manipulatie consistent, proportioneel en uitlegbaar vormgeven. Digitale aanwezigheid is daarmee geen aparte taak, maar een verlengstuk van zichtbaar gezag in het dagelijks leven, en voorkomt dat online omgevingen normvrij of wetteloos worden.

5. Slotbeschouwing

Externe dreigingen, interne spanningen en digitale ontwrichting werken steeds directer door in het dagelijks functioneren van de democratische rechtsorde. In die context is de politie niet slechts uitvoerder van veiligheid, maar een dragende stabilisator van gezag, vertrouwen en normhandhaving. Met deze *Strategische Monitor Politie 2026* is beoogd dit krachtenveld scherp in beeld te brengen, zodat de politie en haar veiligheidspartners hier strategisch op kunnen navigeren.

Een gevaarlijker wereld als omgeving. Nederland vindt zich in een wereld die fundamenteel onvoorspelbaarder en vijandiger is geworden. Waar tijdens de tot op zekere hoogte vergelijkbare Koude Oorlog de dreiging relatief eenduidig was en kon worden geadresseerd met fysieke paraatheid en collectieve discipline, is de huidige dreigingsomgeving diffuus, online-offline gemengd en voortdurend in beweging. Geopolitieke spanningen, statelijke inmenging, cyberoperaties en informationele beïnvloeding grijpen direct in op het binnenlands functioneren van de samenleving. Digitale infrastructuren, platforms en data zijn daarbij strategische kwetsbaarheden geworden. Externe druk werkt sneller en dieper door naar binnen en vergroot interne spanningen. Dat maakt weerbaarheid geen uitzonderlijke crisistaak, maar een permanente opgave.

De 'ongezellige' samenleving als werkveld. Tegelijkertijd is het maatschappelijke weefsel minder vergevingsgezind geworden. Polarisatie, complotdenken, verhuftering en morele verharding zijn geen randverschijnselen meer, maar structurele kenmerken van het publieke domein. Digitale dynamiek versnelt dit proces: verschillen worden sneller geproblematiseerd, gezag wordt eerder betwist en conflicten escaleren makkelijker. Solidariteit en sociale correctie, ooit belangrijke buffers, staan onder druk. De politie opereert daardoor in een samenleving waarin spanningen sneller zichtbaar worden, tolerantie voor frictie afneemt en het vertrouwen in instituties niet vanzelfsprekend is. Dit vergroot de druk op dagelijks gezag en normhandhaving.

Een steeds gecompliceerdere politietaak. In deze context is politiewerk fundamenteel complexer geworden. De politie is niet langer uitsluitend misdaadbestrijder, handhaver of crisispartner, maar fungeert als een dagelijkse stabilisator en vertrouwd anker in een samenleving onder spanning. Dreigingen zijn samengesteld: online fraude leidt tot straatcriminaliteit, digitale radicalisering tot fysiek geweld, desinformatie tot gezagsverlies. Tegelijk is de politie zelf afhankelijk van kwetsbare digitale systemen en informatieketens, waardoor interne veerkracht en redundantie randvoorwaarden zijn voor extern gezag. Professionele nabijheid blijft cruciaal, maar moet worden aangevuld met digitale expertise, intelligence en zichtbaar normstellend optreden in de online ruimte. Waar de politie faalt, faalt niet alleen de veiligheid, maar het vertrouwen in de staat.

Durf strategisch te denken. Deze werkelijkheid vraagt om strategische durf en ambtelijke moed. Niet door alles te securitiseren of in te dekken, maar door helder te erkennen dat een weerbare rechtsorde draait om waarden, legitimiteit en gezag, niet alleen om middelen en capaciteit. De politie moet expliciet worden gepositioneerd als kernactor in dit maatschappelijk verhaal: niet als eigenaar van het geheel, maar als onmisbare drager van normhandhaving, signalering en maatschappelijk anker, ook in het digitale domein. Dat rechtvaardigt een centrale rol binnen het nationale veiligheidsbeleid en bijbehorende investeringen.

Strategisch denken in onzekere tijden betekent de durf opbrengen om vooruit te kijken, en vanuit een groter verhaal te opereren, juist ook om in het dagelijks politiewerk koersvast te blijven in een gevaarlijker wereld en een minder vergevingsgezinde samenleving.

The Hague Centre
for Strategic Studies

HCSS

Lange Voorhout 1
2514 EA The Hague

Follow us on social media:

@hcssnl

The Hague Centre for Strategic Studies

Email: info@hcss.nl
Website: www.hcss.nl